

Müdafiəsiz müdafiəçilər: Azərbaycanda vəkillik sənətinin sistematik problemləri

BHK Missiya Hesabatı 2016

Dünyanın bir çox yerindən 60 nəfər tanınmış hakim və hüquqşünası özündə birləşdirən Beynəlxalq Hüquqşünaslar Komissiyası, yerli və beynəlxalq məhkəmə sistemlərinin inkişafı və güclənməsi yolunda hüququn aliliyi prinsipinə riayət edərək, özünəməxsus hüquq təcrübəsi vasitəsi ilə insan hüquqlarının qorunması və təbliğinə töhfələr verir.

1952-ci ildə təsis olunan BHK, beş qitədə fəaliyyət göstərməklə, beynəlxalq insan hüquqları və humanitar hüququn müddələrinin mütərəqqi inkişafı və səmərəli həyata keçirilməsi; insanların mülki, siyasi, iqtisadi, mədəni və sosial hüquqlarının realizə edilməsi; hakimiyyətin bölgüsü prinsipinin mühafizəsi; və məhkəmə sistemi və hüquqşünaslıq peşəsinin müstəqilliyinin təmini uğrunda çalışır.

® Müdafiəsiz müdafiəçilər: Azərbaycanda vəkillik sənətinin sisteməlik problemləri — BHK-nın missiya hesabatı, 2016.

© Müəlliflik hüququ Beynəlxalq Hüquqşünaslar Komissiyasına məxsusdur, 2016

Qrafik dizayn və tərtib: Yevqeni Ten

BHK ona məxsus istənilən nəşrin hər hansı hissəsinin xəbərdarlıq edildikdən və istifadə edilən hissənin sürətinin çıxarış edilərək göstərilən baş ofis ünvanına göndərildikdən sonra sərbəst yayımına icazə verir:

International Commission of Jurists
P.O. Box 91,
33, Rue des Bains,
Geneva,
Switzerland

Müdafiəsiz müdafiəçilər: Azərbaycanda vəkillik sənətinin sistematik problemləri

BHK Missiya Hesabatı 2016

CONTENTS

GİRİŞ	5
Azərbaycanda Vəkiliyin İnkişafı	5
Mövcüd çətinliklər	6
Beynəlxalq qanunvericilik çərçivəsində vəkillərin rolu	7
BHK-nın Azərbaycandakı missiyası	8
Hesabatın strukturu	8
I FƏSİL: VƏKİLLƏR KOLLEGIYASININ MÜSTƏQİLLİYİ VƏ STRUKTURU	10
Beynəlxalq standartlar	10
Vəkillik fəaliyyətinin həyata keçirilməsi	10
Azərbaycanda Vəkillər Kollegiyasının müstəqilliyi və rolu	12
Vəkillər Kollegiyasının strukturu və idarə edilməsi	13
<i>Ümumi Yığıncaq</i>	14
<i>Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti</i>	15
Vəkillər Kollegiyasının Sədri	17
<i>Vəkillər Kollegiyası İxtisas Komissiyası</i>	17
<i>İntizam Komissiyası</i>	19
Nəticə	20
II FƏSİL: İXTİSAS, ETİK DAVRANIŞ VƏ İNTİZAM QAYDALARI	21
Vəkil statusu	21
Peşə Etikası	23
İntizam tədbiri	26
Nəticə	29
III FƏSİL: İNTİZAM SISTEMİNDƏ SUI-İSTİFADƏ HALLARI VƏ VƏKİLLƏRİN FƏALİYYƏTİNDƏ RASTLANAN DİGƏR ƏNGƏLLƏR	30
Vəkillərə qarşı cinayət və intizam icraatları	32
<i>İntiqam Əliyev</i>	32
<i>Qurban Məmmədov</i>	32
<i>Əlaif Həsənov</i>	33
<i>Namizəd Səfərov, Hidayət Süleymanov və Lətifə Əliyeva</i>	33
<i>Osman Kazımov</i>	34
<i>Aslan İsmayılov</i>	34
<i>Xalid Bağırov</i>	34
<i>Müzəffər Baxışov</i>	35
<i>Elçin Namazov</i>	35
<i>Şəfiqə Nağıyeva</i>	36
<i>Yalçın İmanov</i>	36
<i>Vəkillərin müstəqil fəaliyyətinə digər vasitələrlə müdaxilələr</i>	36

Nəticə	37
<i>Uyğun olmayan və qanunsuz intizam icraatlarının tətbiqi</i>	37
<i>İntizam icraatında prosessual ədalət</i>	38

V FƏSİL: NƏTİCƏ VƏ TÖVSIYYƏLƏR40

Təvsiyələr	41
<i>Vəkillərə qarşı təzyiqlər</i>	41
<i>Vəkillər Kollegiyasının müstəqilliyi və rolu</i>	41
<i>Vəkillik peşəsinə başlama</i>	42
<i>İntizam icraatı</i>	42

GİRİŞ

Bu hesabat, Beynəlxalq Hüquqşünaslar Komissiyasının 2016-cı ilin iyun ayında həyata keçirdiyi missiyanın nəticələrini özündə ehtiva etməklə, milli qanunverciliyə və missiya müddətində vəkillərlə görüşlərdən əldə etdiyi məlumatlara əsaslanaraq, Azərbaycanda vəkillərin və vəkillik peşəsinin vəziyyəti və müstəqilliyini təhlil edir. Hesabat, vəkilliyin institusional müstəqilliyi, həmçinin Vəkillər Kollegiyasının idarəçilik sistemi, eyni zamanda, ayrı-ayrı vəkillərin öz peşələrini həyata keçirmə və öz müştərilərinin insan hüquqlarının qoruya bilmə imkanları kimi bir sıra məsələləri əhatə edir. Sözügedən məsələlər Azərbaycanın beynəlxalq insan hüquqları sahəsindəki öhdəlikləri və hüquqşünasların müstəqilliyi sahəsində beynəlxalq standartlar nəzərə alınaraq araşdırılmışdır.

Azərbaycanda Vəkilliyin İnkişafı

Vəkillər Kollegiyası Azərbaycanda vəkilliyin ilk idarəedici institutu olub, əsası 1922-ci ildə Sovetlər İttifaqı vaxtında qoyulub¹. Kollegiyanın müasir tarixi isə 1980-ci il Azərbaycan SSR *Vəkilləri haqqında Əsasnamənin* fəaliyyətə başlaması dövrünə təsadüf edir². 1991-ci ildə, Sovet İttifaqının dağılmasından sonra 1999-cu il vəkilliklə bağlı yeni qanunvericiliyin qəbuluna qədər, digər MDB ölkələrində olduğu kimi, vəkilliklə bağlı idarəçiliyi həyata keçirən vahid bir orqan mövcud deyildi³. 1999-cu ilə kimi, vəkillər fərdi qaydada Ədliyyə Nazirliyindən alınan lisenziya ilə, və ya hüquq şirkətlərinin nəzdində fəaliyyət göstərirdi.

1999-cu il yeni *Vəkillər və Vəkillik Fəaliyyəti Haqqında Qanunun* qəbulundan sonra, hüquq müdafiəçiləri yalnız Vəkillər Kollegiyasına üzv olmaqla vəkil statusunu əldə edə və Qanunun nəzərdə tutduğu imkanlar çərivəsində fəaliyyət göstərə bilərdilər⁴. Qanuna əsasən, Azərbaycan Respublikasında "vəkillik, hüquq müdafiə fəaliyyətini peşəkarcasına həyata keçirməli olan müstəqil hüquqi təsisatdır"⁵. 1999-cu il *Vəkillər haqqında Qanuna* görə, Vəkillər Kollegiyası gələcək vəkillər üçün ixtisas imtahanlarının aparılması, davranış qaydalarının müəyyənləşdirilməsi və intizam tədbirlərinin həyata keçirilməsi də daxil olmaqla bir sıra vacib funksiyaları həyata keçirir.

Vəkillik peşəsi özünüidarəetmə və müstəqil fəaliyyət tarixinə malik olmadığı üçün, yeni qanun qəbul edildikdən sonra da müstəqil bir güc yaratma ilə bağlı bir sıra çətinliklərlə qarşılaşmışdır, və hələ də bu sahədə mövcud olan institusional zəifliklər nəticəsində üzvlərinin peşəkar fəaliyyətinə qarşı edilən özbaşına müdaxilələrə qarşı layiqincə müdafiə oluna bilməməkdən əziyyət çəkir.

¹ Azərbaycan: Məhkəmələrdə İfadə Azadlığı, aprel 2014, Beynəlxalq Vəkillər Assosiasiyasının İnsan Hüquqları İnstitutu <http://www.ibanet.org/Article/Detail.aspx?ArticleUId=e1192b49-6a7c-410d-a833-a17f5fd4bcbb>.

² Azərbaycan Vəkillər Kollegiyasının İnternet səhifəsi, http://www.azerbaijans.com/content_1801_en.html.

³ BHK-nın Hesabatı, *Mərkəzi Asiyada Vəkilliyin Müstəqilliyi*, <http://icj2.wpengine.com/wp-content/uploads/2013/09/Independence-of-the-Legal-Profession-in-CA-Eng.pdf>; Rusiya Federasiyasında Daha Güclü Vəkilliyə Doğru, <http://www.icj.org/wp-content/uploads/2015/11/Russia-Towards-a-Stronger-Legal-Profession-Publication-2015-Eng.pdf>.

⁴ Vəkillər Kollegiyasının üzvü olan vəkillər və Kollegiyanın üzvü olmayan, lakin hüquqi xidmət göstərən digər hüquqşünaslar arasında fərq qoyulmalıdır. Hüquqşünaslar digər şəxslər kimi, Azərbaycanın bir çox məhkəmələrində nümayəndə kimi çıxış edə bilirlər.

⁵ *Azərbaycan Respublikası Vəkillər və Vəkillik Fəaliyyəti haqqında Qanun*, 28 dekabr 1999, № 783-IQ, maddə 1.

Mövcüd çətinliklər

Bu gün vəkillər, öz peşə fəaliyyətlərini icra edərkən müxtəlif çeşidli gündəlik çətinliklərlə qarşılaşırlar. Bu çətinliklərə vəkillərin həbsxanalarda öz müştəriləri ilə əlaqə saxlayarkən üzləşdikləri maneələr və müdafiə zamanı məruz qaldıqları təqiblər daxildir. Bu problemlər, ədalətli məhkəmə araşdırmasını təmin edə bilməyən ədliyyə sistemindəki uğursuzluqlarla əlaqədardır⁶. Cinayət sahəsində fəaliyyət göstərən vəkillər xüsusilə bu sahədə çətinliklər ilə üzləşirlər, belə ki, aparılan statistikaya əsasən, cinayət işləri üzrə təqsirləndirilən şəxslərin 99 faizindən çoxu məhkum olunur⁷. Bəraət üzrə faizlərin hədsiz dərəcədə aşağı olması, eyni zamanda vəkillərin effektiv müdafiə hüquqlarının tanınmadığını, ədalətli mühakimə üzrə bir sıra standartlardan məhrum olduqlarını və müvəkkillərinin təqsirsizlik prezumpsiyasını təmin edə bilmədiklərini göstərir⁸. Hətta hüquqşünaslardan biri BHK-ya Azərbaycanda vəkillik fəaliyyəti ilə məşğul olmağı, vəkillərin müdafiə etdiyi şəxslərin məhkum olunacaqlarını bilərək onları sonadək müdafiə etmə mübarizələrini "Qütbdə kənd təsərrüfatı ilə məşğul olmaq"-a və ya "Don Kixot və qoyun"-a bənzətmişdir. Cinayət işlərində Vəkillər ittiham tərəfi ilə bərabər hüquqlara malik deyillər. Belə ki, BHKya müsahibə verən hüquqşünaslar bildiriblər ki, Dövlər ittihamçıları olan prokurorlar rəsmi və qeyri-rəsmi şəkildə müdafiəçiləri üstələyərək məhkəmə prosesində əsas rol oynayırlar⁹.

Son zamanlar, müstəqil vəkillərin vəziyyətində əsaslı geriləmə baş vermişdir. Belə ki, vəkillər bu və ya digər formada cinayət təqiblərinə məruz qalır, onların iş yerlərində axtarış aparılır, vəkil statusları əllərində alınır və ya vəkillik fəaliyyətlərinə xitam verilir. Göstərilən hallar, geniş mənada insan hüquqları müdafiəçilərinə və ölkədəki vətəndaş cəmiyyəti təşkilatlarına qarşı təqiblərin nəzdində meydana gəlmişdir¹⁰. İnsan hüquqlarının müdafiəsi ilə məşğul olan və Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə (AİHM) şikayət göndərən hüquqşünaslar xüsusilə hədə-qorxu və təqiblərin hədəf obyektinə çevriliblər. Bu təqiblər bir çox hallarda ədalətsiz məhkəmə iddiaları və qanunsuz intizam tədbirləri şəklində həyata keçirilir.

İntizam tədbirlərinin vəkillərin fəaliyyətinin məhdudlaşdırılmasında önəmli bir alətə çevrilməsinə baxmayaraq, insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində fəaliyyət göstərən hüquqşünaslara qarşı hədə-qorxu və digər təqib vasitələri də istifadə edilməkdədir. Vəkillərin Kollegiya üzvlüyündən xaric edilməsi, onlara qarşı cinayət təqiblərinin başlanması, axtarıqların həyata keçirilməsi və aktivlərin dondurulması kimi bu və digər inzibati qətiimkan tədbirlərin görülməsi, yalnız vəkillərə qarşı deyil, həmçinin, insan hüquqları müdafiəçiləri, jurnalistlər və QHT sahəsində fəaliyyət göstərən digər şəxslərə qarşı aparılan təqibləri geniş şəkildə sübut edir.

⁶ Məsələn, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə göndərilən ərizələrin üçdə bir hissəsi Konvensiyanın 6-cı maddəsinin pozuntusu ilə əlaqədardır, http://echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2015_ENG.pdf.

⁷ Exo Xəbər Agentliyi, 1 faizdən daha az insan məhkəmələrdə bəraət alır, <http://www.echo.az/article.php?article.php?aid=79879>, 6 mart 2015.

⁸ Hakimlərin və vəkilərin müstəqilliyi üzrə Xüsusi Məruzəçinin Hesabatı, Qabriela Knaul, A/HRC/26/32/Add.1, 30 aprel 2014, bənd 45.

⁹ Məsələn, AİHM, *Abdulqadirov Azərbaycana qarşı*, Ərizə nömrə 24510/06, Qərar 20 iyun 2013, bəndlər 44–49; ECtHR, *Rafiq Əliyev Azərbaycana qarşı*, Ərizə nömrə 45875/06, Qərar 6 dekabr 2011, bəndlər 97, 108–110.

¹⁰ Məsələn, Avropa Şurası Parlament Assambleyası, *Qətnamə 2062 (2015), Azərbaycanda demokratik təsisatların işləmə funksiyası*, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=21953&lang=en>.

Vəkillər Kollegiyası isə öz növbəsində yuxarıda göstərilən ittiham və təqiblərin qarşısının alınmasında heç bir tədbir görməmiş, əksinə vəkillərə qarşı intizam tədbirlərinin reallaşdırılması və beynəlxalq standartlara cavab verməyən səbəblərdən Kollegiya üzvlüyündən xaric edilmə ilə bağlı proseslərdə əsas rol oynamışdır. Baxmayaraq ki, hüquqşünaslara qarşı təqiblər ilə bağlı işlər hər zaman yerli və beynəlxalq aləmin diqqət mərkəzində olmuşdur, Azərbaycanda Vəkillər Kollegiyasının müstəqilliyi və onun vəkillərin müxtəlif təqiblərdən, xüsusilə də dövlət orqanlarının təqiblərindən müdafiəsindəki rolu ilə bağlı mövzularda çox az sayda müzakirələr getmişdir.

Vəkillik fəaliyyəti sahəsində nəzərə çarpan ən böyük çatışmamazlıq Azərbaycanda Vəkillər Kollegiyasının üzvlərinin əhalinin sayına nisbətdə xeyli az olmasıdır. Belə ki, yalnız 900 vəkil rəsmi olaraq Kollegiyanın üzvü olaraq vəkil kimi ölkədə fəaliyyət göstərir. Regionlara gəldikdə isə, bir sıra regionlarda vəkillərin sayı qeyri-mütənasibdir, belə ki, bəzi regionlarda ya ümumiyyətlə vəkil yoxdur, və ya yalnız cinayət işlərində müdafiəni həyata keçirən statusu olan bir vəkil fəaliyyət göstərir. Bu hal ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinə, ədalətə çıxış imkanlarına və Azərbaycanda xalqın səmərəli hüquq müdafiə vasitələrinə çıxışına açıq şəkildə mənfi təsir göstərir. Bundan əlavə, bir çox hüquqşünaslar mülki və inzibati işlərdə təmsilçilik üçün Kollegiyanın üzvü olmaq tələb olunmadığı üçün, Vəkillər Kollegiyasına üzv olmaqdan imtina edirlər. Bu tendensiya Vəkillər Kollegiyasını və onun vəkillik fəaliyyətinin idarəçiliyində və vəkillərin müdafiəsində zəiflik yaradır.

Beynəlxalq qanunvericilik çərçivəsində vəkillərin rolu

Hakimlər və prokurorlarla birlikdə, vəkillər qanunun aliliyi və insan hüquqlarının təmin edilməsində aparıcı rol oynayırlar¹¹. Onların bu hüquqları müstəqil və azad şəkildə icra edə bilmələri ədliyyə sisteminin insan hüquqlarının müdafiəsini, həmçinin Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın (MSHBP) 14-cü maddəsində və Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının (AİHK) 6-cı maddəsində nəzərdə tutulan ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnu nə dərəcədə təmin edə bilməsindən asılıdır.

Beynəlxalq sənədlərin bir çoxu vəkillərin müstəqilliyi və rolu barəsindəki standartları müəyyənləşdirir. Bu alətlərə Vəkillərin Rolu haqqında BMT-nin Əsas Prinsiplərini¹², həmçinin regional standartlar içərisində isə Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin vəkillik fəaliyyətinin müstəqil icrası ilə bağlı № R (2000) 21 Tövsiyələri¹³ daxildir. Bu standartlar vəkillərin məhkəmə sistemində və insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsindəki mühüm rolunu tanıyır¹⁴. Vəkillərin Rolu haqqında BMT-in Əsas Prinsiplərinə əsasən, vəkillər "hər zaman vəkillik peşəsinin şərəfini və ləyaqətini qoruyan ədalət mühakiməsinin əsas təmsilçilərdir"¹⁵.

¹¹ BMT İnsan Hüquqları Komitəsi, *Məhkəmənin, andlı iclasçıların və ekspertlərin müstəqilliyi və qərəzsizliyi*, 30 iyun 2015, A/HRC/29/L.11.

¹² *Vəkillərin Rolu haqqında Əsas Prinsiplər*, BMT Sənədi A/CONF.144/28/Rev.1, BMT-nin Cinayətlərin Qarşısının Alınması və Cinayətkarlarla Davranış haqqında Səkkizinci Konqresi tərəfindən qəbul edilib, Havana, Kuba, 27 avqust – 7 sentyabr, 1990.

¹³ *Nazirlər Komitəsinin vəkillik peşəsinin azad icra edilməsi üzrə R (2000) 21 nömrəli Tövsiyyəsi*, Nazirlər Komitəsi tərəfindən 25 oktyabr 2000-ci il 727-ci iclasında qəbul edilib.

¹⁴ *BHK-nin Praktik Hüquqşünaslar üçün Hakimlər, Vəkillər və Prokurorların Məsuliyyəti üzrə 1 nömrəli təlimatı*, <http://icj2.wpengine.com/wp-content/uploads/2012/04/International-Principles-on-the-Independence-and-Accountability-of-Judges-Lawyers-and-Prosecutors-No.1-Practitioners-Guide-2009-Eng.pdf>, səh. 63.

¹⁵ *Vəkillərin Rolu haqqında Əsas Prinsiplər*, sit., prinsip 12.

Sözügedən Prinsiplər müəyyən edir ki, vəkillik fəaliyyətinin institusional müstəqilliyi və özünü-idarəçiliyi hər tərəfli təmin olunmalı¹⁶, fərdi səviyyədə isə “vəkillərin öz peşə öhdəliklərini heç bir maneə, hədə-qorxu və müdaxilə olmadan həyata keçirmələrinə”¹⁷ dövlət təminat verməlidir.

Bu standartlar bir-birindən təcrid olunmuş şəkildə deyil, Azərbaycanın beynəlxalq insan hüquqları sahəsindəki, həmçinin, ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi hüququ, azadlıq hüququ, ədalətsiz həbsə qarşı etiraz hüququ, qeyri-insani və ləyaqəti alçaldan rəftardan azad olma hüququ və effektiv müdafiə vasitələrinə çıxış hüququ sahəsində götürdüyü öhdəlikləri ilə sıx əlaqəlidir. Göstərilən hüquqların müdafiəsi vəkillərin nə dərəcədə hüquq müdafiə vasitələrini vaxtında, çevik və müstəqil həyata keçirməyindən asılıdır. Bu səbəbdən də hər kəsin, pozulmuş hüquqlarının bərpası, onların qarşısının alınması və ədalət mühakiməsinin təmin olunması üçün həbs olunduğu andan dərhal vəkilə çıxış hüququ təmin olunmalıdır. Vəkillərin müstəqilliyi, buna görə də qanunun aliliyinə və insan hüquqlarının müdafiəsinə əsaslanaraq, ədliyyə sisteminin təməlini təşkil edir.

Beləliklə, bu hesabatda vəkillərin rolu ilə bağlı beynəlxalq standartlar Azərbaycanın üzv olduğu beynəlxalq insan hüquqları sahəsindəki sənədlər əsasında nəzərdən keçiriləcək. Onlara *Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakt* (MSHBP), *İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakt* (İSMHBP) və *İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi haqqında Konvensiya* (AİHM) daxildir. Bu baxımdan Hakimlər və Vəkillərin Müstəqilliyi haqqında BMT-nin Xüsusi Məruzəçisi, Qanun vasitəsilə Demokratiya haqqında Avropa Şurasının Venesiya Komissiyası (“Venesiya Komissiyası”) və digər beynəlxalq institutların hesabatları da əsas rol oynayırlar. Bu hesabat, həmçinin, beynəlxalq hüquq və standartlar, eləcə də beynəlxalq insan hüquqları orqanları hüquqlarından da bəhrələnmişdir.

BHK-nın Azərbaycandakı missiyası

Bu hesabat, BHK-nın Azərbaycan üzrə 20–23 iyun 2016-cı il tarixlərində həyata keçirdiyi tədqiqat missiyasına əsaslanır. Bu missiya son dövrlər Azərbaycanda vəkillərə qarşı həyata keçirilən və vəkillərin müstəqilliyi ilə bağlı beynəlxalq standartlara və insan hüquqlarına uyğunluğu məsələsində ciddi narahatlıq doğuran təqiblərə cavab olaraq həyata keçirilmişdir.

Missiya müddətində, BHK vəkillər və hüquq sahəsində digər mütəxəssislər ilə görüşmüş, vəkillik fəaliyyətinin idarəçiliyi, vəkil peşəsinə yiyələnmək, vəkilliyə ixtisas imtahanları və intizam tədbirləri ilə bağlı müzakirələr aparmışdır. Missiyanın gündəliyində, həmçinin, vəkillərin fəaliyyətinə müdaxilə və onlara edilən təqiblər zamanı onların hüquqi müdafiəsində Vəkillər Kollegiyasının rolu da öz əksini tapmışdır. BHK Azərbaycandakı missiyası müddətində görüşlərdə və müzakirələrdə iştirak edən bütün hüquqşünas və mütəxəssislərə görüş imkanı yaratdıqları və öz təcrübələrini BHK ilə bölüşdükləri üçün onlara öz təşəkkürünü bildirir.

Hesabatın strukturu

Sözügedən hesabat, Azərbaycanda vəkillərin qarşılaşdığı problemləri və bu problemlərin hüququn aliliyi üçün nəticələrini və insan hüquqlarının müdafiəsini

¹⁶ Bax eyni zamanda, *Vəkillərin Rolu haqqında Əsas Prinsiplər*, sit., prinsip 24; İnsan Hüquqları Komitəsi, *Qətnamə 23/6, Məhkəmənin, andlı iclasçıların və ekspertlərin müstəqilliyi və qərəzsizliyi (2013)*, Müqəddimə.

¹⁷ *Vəkillərin Rolu haqqında Əsas Prinsiplər*, sit., prinsip 16.

qiymətləndirmək üçün bu sahədəki fərdi işlərə istinad edərək, vəkillik fəaliyyətini, həmçinin, vəkillərin faktiki vəziyyətini tənzimləyən Azərbaycan qanunvericiliyini təhlil edir.

Bu hesabat dörd fəsildən ibarətdir. Birinci fəsil Vəkillər Kollegiyasının idarəedici orqanları və onların daxili proseduralarını; İkinci fəsil ixtisas imtahanları, intizam tənbehləri və əlaqəli məsələləri; Üçüncü fəsil intizam sistemindən sui-istifadə halları ilə bağlı müraciətlər və vəkillərə tətbiq olunan digər təqiblər ilə bağlı işləri; Dördüncü fəsil isə Azərbaycanda vəkillərin müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi məqsədi daşıyan tövsiyələrindən ibarətdir.

I FƏSİL: Vəkillər kollegiyasının müstəqilliyi və strukturu

Beynəlxalq standartlar

Vəkillərin müstəqilliyi ilə bağlı mövcud olan beynəlxalq standartlar vəkillik fəaliyyəti ilə əlaqədar institutlarda özünüidarənin əhəmiyyətini vurğulayır. *Vəkillərin Rolu ilə bağlı BMT-nin Əsas Prinsipləri*, ədliyə sisteminin ədalətli və səmərəli idarəçiliyi həyata keçirmək üçün vəkillər kollegiyalarının müstəqilliyinin təmin olumasını xüsusilə vurğulayır. Bu qəbildən olan assosiasiyalar bütün xarici təsirlərdən, hökumət, icra orqanları, parlament və digər fərdi maraqlar da daxil olmaqla, həm hüquqi, həm də faktiki olaraq tam müstəqilliyə malik olmalıdırlar. Xüsusilə də, "vəkillərin icra orqanları öz üzvləri tərəfindən seçilməli və funksiyalarını heç bir xarici təsir olmadan həyata keçirməlidirlər"¹⁸. Vəkillərin peşə maraqlarının təmsil edilməsindən əlavə, vəkillər kollegiyası vəkillərin davamlı peşə təhsillərinə təşviq edilməsi, vəkillərin peşə birliyinin müdafiəsi¹⁹ və müstəqilliyinin qorunması məsələləri ilə bağlı da məsuliyyət daşıyır²⁰.

BMT Əsas Prinsipləri, həmçinin vəkillər kollegiyalarının dövlət orqanları ilə əməkdaşlıq etməyə təşviq edir: "vəkillərin peşə birlikləri hər kəsin hüquqi xidmətlərə səmərəli və bərabər çıxış imkanları olduğunu təmin edərək, vəkillərin beynəlxalq standartlara və davranış qaydalarına uyğun olaraq öz müştərilərinə heç bir müdaxilə olmadan xidmət göstərməsi üçün Hökumətlərlə əməkdaşlıq etməlidirlər"²¹. Bu prinsip Dövlətlərin üzərinə təkcə vəkillərin peşə fəaliyyətinə qanunsuz müdaxilələrdən çəkinməyi deyil, həm də həmin birliklərin yaradılmasına dəstək və yardım edilməsini birbaşa öhdəlik kimi qoyur²².

Vəkillik fəaliyyətinin həyata keçirilməsi

Azərbaycan Vəkillər Kollegiyasında üzv olaraq fəaliyyət göstərən vəkillərin sayı xeyli azdır. Vəkillər Kollegiyasının üzvləri Ali Məhkəmə də daxil olmaqla, bütün məhkəmə instansiyalarda müştərilərini təmsil etmək hüquqlarına malikdirlər²³. Cinayət işləri və Ali Məhkəmədə baxılan işlərlə əlaqədar Kollegiya üzvlərinin müstəsna səlahiyyətləri var²⁴. Cinayət işlərinə çıxmayan bir çox hüquq ixtisası dərəcəsinə malik olan müdafiəçilər Vəkillər Kollegiyasına üzv olmaqdan yayınırlar.

¹⁸ *Vəkillərin Rolu haqqında Əsas Prinsiplər*, sit., prinsip 24. Bax həmçinin *Ədliyyənin Müstəqilliyi barədə Universal Bəyannamə Layihəsi* ("Sinqvi Bəyannaməsi"), hazırlandı Dr L. V. Sinqvi tərəfindən, BMT-nin Məhkəmə Sisteminin Müstəqilliyinin Öyrənilməsi barədə Xüsusi Məruzəçi, bənd 97.

¹⁹ *Nazirlər Komitəsinin vəkillik peşəsinin azad icra edilməsi üzrə R (2000) 21 nömrəli Tövsiyyəsi*, Nazirlər Komitəsi tərəfindən 25 oktyabr 2000-ci il 727-ci Nazir Köməkçilərinin iclasında qəbul edilib, prinsip V (3) və (4); Amerika ölkələri üzrə İnsan Hüquqları Məhkəməsi müəyyən etdi ki, peşə birlikləri peşə etikasını idarə və nəzarət edə bilən vasitələrə sahibdir. Bax *Məsələ Rəyi OC-5/85*, 13 noyabr 1985, Seriya A, № 5, bənd 68.

²⁰ *Nazirlər Komitəsinin vəkillik peşəsinin azad icra edilməsi üzrə R (2000) 21 nömrəli Tövsiyyəsi*, sit., prinsip V (4).

²¹ *Vəkillərin Rolu haqqında Əsas Prinsiplər*, sit., prinsip 25.

²² Hakimlərin və vəkillərin rolu haqqında Xüsusi Məruzəçi, Leandro Despouy, BMT Sənədi A/64/181, 28 iyul 2009, bənd 21.

²³ *Vəkillər və Vəkillik Fəaliyyəti haqqında Qanun*, sit., maddə 8(III).

²⁴ Cinayət Məcəlləsinə 2014-cü il dəyişikliyindən sonra, yalnız notarial qaydada məsul şəxs və ya zərərçəkənin ailə üzvlərindən biri tərəfindən təsdiq edilmiş orderə sahib olan vəkillər cinayət işlərində müdafiəçi qismində çıxış edə bilirlər. Ali Məhkəməyə müraciət etmək üçün də şəxs vəkil ilə müqavilə imzalamalı və vəkil orderi həmin müqaviləyə əlavə olunmalıdır.

Vəkillər Kollegiyasına üzv olan vəkillərin fəaliyyəti "Vəkillər və Vəkillik Fəaliyyəti" haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə tənzimlənir. Kollegiyaya üzv olan vəkillər istər müstəqil, istərsə də hüquq məsləhətxanaları, hüquq firmaları (bundan sonra "hüquq məsləhətxanaları" adlanacaqdır) kimi müxtəlif birliklər daxilində fəaliyyət göstərə bilirlər. Belə qurumlar müvafiq qanunvericiliyə, xüsusilə də Vəkillər və Vəkillik fəaliyyəti haqqında qanuna uyğun olaraq²⁵ vəkil və ya vəkillər tərəfindən təsis edilməlidir²⁶. Onların fəaliyyəti dövlət qeydiyyatına alındıqdan sonra qanuna uyğun olaraq mövcud olan istənilən təşkilati formalardan biri şəklində həyata keçirilə bilər²⁷.

Hüquq məsləhətxanaları müvafiq dövlət orqanı (Vergilər Nazirliyi) tərəfindən qeydiyyata alınmalı²⁸ və onun üzvləri Vəkillər Kollegiyasının üzvü olmalıdır²⁹. Məsləhətxanalara fəaliyyəti və təşkilati məsələləri Kollegiyanın Nizamnaməsinə uyğun olaraq qəbul etdikləri nizamnamələr vasitəsilə tənzimlənir³⁰. Hüquq məsləhətxanasının təsisçiləri qurumun rəhbərini seçir³¹. Təsisçilər məsləhətxananın təsis edilməsi və təşkilati fəaliyyəti ilə bağlı müqavilə imzalayırlar. Vəkillər Kollegiyasına Kollegiyanın Rəyasət Heyəti tərəfindən müəyyən edilən müvafiq qayda və formaya malik statistik hesabat təqdim etməlidirlər³².

Azərbaycanda narahatlıq doğuracaq səviyyədə az hüquq məsləhətxanaları mövcuddur. Belə ki, ölkə üzrə 64 regionun yalnız 25-ində hüquq məsləhətxanalara fəaliyyət göstərir³³. Məsləhətxanalara azlığından başqa, fəaliyyət göstərən vəkillərin sayı da azlıq təşkil edir. Fəaliyyət göstərən vəkillərin əsas əksəriyyəti Bakıda fəaliyyət göstərir: 2014-cü ilin göstəricilərinə əsasən, 834 vəkildən yalnız 234-ü regionlarda işləyirdi³⁴. Azərbaycanda hüquqi xidmətlərə və yardıma çıxış məsələsi uzun illərdir ki ciddi çətinliklər və maneələrlə müşahidə olunur³⁵.

Vəkillərin sayındakı ciddi çatışmamazlığa baxmayaraq, Kollegiyaya yeni üzvlərin qəbul edilməsi problemlə bir prosesə çevrilib. Azərbaycanda vəkilliklə bağlı uzun müddət əvvəl dərc olunan hesabatda vəziyyət bu cür təsvir edilir:

"1999-cu il Vəkillər və Vəkillik Fəaliyyəti haqqında qanunun qəbulundan bəri İxtisas Komissiyası yaradılmamışdır. Bu səbəbdən də, Vəkillər Kollegiyasına imtahanlar və yeni namizədlərin qəbulu həyata keçirilmir. Rəyasət Heyəti öz funksiyalarını yerinə yetirməkdə davam etməsinə baxmayaraq,

²⁵ *Vəkillər və Vəkillik Fəaliyyəti haqqında Qanun*, sit., maddə 5(VI).

²⁶ *Ibid.*, maddə 5(VI).

²⁷ *Ibid.*

²⁸ *Vəkillər Kollegiyası haqqında Əsasnamə*, maddə 9.2.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ *Ibid.*, maddə 9.3.

³¹ *Ibid.*, maddə 9.4

³² *Ibid.*, maddə 9.

³³ Vətəndaşlar keyfiyyətli hüquqi yardım ala bilirlərmi?—MÜSAHİBƏ, <http://olaylar.az/news/musahibe/44674>.

³⁴ Azərbaycanda Vəkiliyin Vəziyyəti, Ənnağı Hacıbəyli, 24 sentyabr 2014, HDIM.NGO/0112/14, <http://www.osce.org/ru/odihr/124151?download=true>, səh. 1.

³⁵ Apa.az xəbər agentliyi, Azər Tağıyev: "Lakin bəzi bölgələrdə vəkillərin sayı azdır. Bunun birinci səbəbi odur ki, həmin ərazidən çox az sayda vəkil işləmək istəyən var. Biz kimisə məcburi şəkildə hansısa bölgəyə təhkim edə bilmərik. Gərək müraciət olsun ki, biz də həmin yerə vəkil göndərək. Problem ondadır ki, bəzi bölgələrdə vəkillərə ehtiyac çox deyil. Elə bölgələr var ki, il ərzində cəmi 1 cinayət işi ya olur, ya olmur. Buna görə vəkil gedib orada daimi işləyə bilmir. Digər bir səbəb vəkillərə verilən qonorarın aşağı olmasıdır" (<http://apa.az/xeber-az/hadise/azerbaycanda-vekillerin-sayi-teleblunandan-10-defe-azdir-arasdirma.html>).

yeni üzvləri qəbul etmir və bunu onunla izah edir ki İxtisas Komissiyası təyin olunduğu zaman, imtahanlar keçirilməsi həyata keçiriləcək”³⁶.

Bu səbəbdən də, 1999 və 2005-ci illər ərzində Vəkillər Kollegiyasına heç bir yeni üzv qəbul edilməmişdi. Həmin dövrlər ərzində yeni üzvlərin qəbul edilməməsi ölkədə hal-hazırkı vəkil çatışmamazlığının nəticəsi kimi qiymətləndirilə bilər. Bu praktikanın ölkə üzrə ədalət mühakiməsinə çıxış imkanlarına ciddi zərərləri olmuşdur.

Azərbaycanda vəkillərin sayının az olmasının digər bir səbəbi, müdafiə institutunun məhkəmə sistemində yetərincə nüfuza malik olmamasıdır. Vəkillik peşəsi ədliyyə sistemində yüksək qiymətləndirilməməklə bərabər, həm də Vəkillər Kollegiyası digər müstəqil hüquqşünaslar tərəfindən etibarlı bir orqan hesab edilmir. Bu sahədə statistikanın mövcud olmamasına baxmayaraq, BHK-nın Azərbaycandakı missiyası müddətində müsahibə aldığı hüquqşünaslarının verdiyi məlumatlara əsasən, Azərbaycanda xeyli hüquqşünas Vəkillər Kollegiyasından kənarında hüquq məsləhətçisi və ya məhkəmədə mülki və ya inzibati işlər üzrə nümayəndə olaraq çıxış etməyi daha üstün tuturlar.

Azərbaycanda Vəkillər Kollegiyasının müstəqilliyi və rolu

“Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında” Qanuna əsasən “vəkillik hüquq müdafiə fəaliyyətini peşəkarcasına həyata keçirməli olan müstəqil hüquqi təsisatdır”³⁷. Vəkillik qanununun aliliyi, müstəqillik, demokratizm, humanizm, ədalət, aşkarlıq və konfidensiallıq prinsipləri əsasında fəaliyyət göstərir³⁸.

Vəkillər Kollegiyası qanunvericilik əsasında təsis edilən, əsas idarəedici orqan olub³⁹, vəkilliyin peşəsinin idarə edilməsi ilə bağlı əsas funksiyaları həyata keçirir⁴⁰. Kollegiya Azərbaycan Respublikasında qeyri-dövlət, müstəqil, özünü idarə edən və bütün vəkillərin daxil olduğu bir qurumdur⁴¹.

Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Qanuna əsasən, Vəkillər Kollegiyasının funksiyalarından biri vəkillərin və onların birliyinin peşəkar fəaliyyətinə prokurorluq, məhkəmə, digər dövlət orqanları, ictimai birliklər, hər hansı müəssisə, idarə, təşkilat və vəzifəli şəxs tərəfindən müdaxiləyə və təzyiqə yol verilməməsidir⁴². Kollegiyanın Nizamnaməsi isə, öz növbəsində, Vəkillər Kollegiyasının vəkillərlə bağlı rolu sahəsində aydın bir dilə sahib olmayıb, sadəcə Vəkillər Kollegiyası “öz üzvlərini müdafiə edir” ifadəsini nəzərdə tutur⁴³. Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Qanuna əsasən, vəkillik peşəsinin əsas vəzifəsi fiziki və hüquqi şəxslərin hüquqlarının, azadlıqlarının və qanunla qorunan mənafelərinin müdafiə edilməsindən və onlara yüksək keyfiyyətli hüquqi yardımın göstərilməsindən ibarətdir⁴⁴. Vəkillər Kollegiyasının Nizamnaməsinə əsasən, Vəkillər Kollegiyasının və onun üzvlərinin əsas vəzifəsi hər bir şəxsin hüquq və azadlıqlarının, qanunla qorunan mənafelərini müdafiə etmək, onlara peşəkar, yüksək

³⁶ Azərbaycan Həqiqət Peşəsi İslahatları İndeksi (HPİİ), fevral 2005, Amerika Hüquqşünaslar Assosiasiyası, <https://apps.americanbar.org/rol/publications/azerbaijan-lpri-2005.pdf>, səh. 23.

³⁷ *Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Qanun*, sit., maddə 1(I).

³⁸ *Ibid.*, maddə 1(II).

³⁹ *Ibid.*, maddə 9(III).

⁴⁰ *Ibid.*, maddə 9.

⁴¹ *Ibid.*, maddə 9(I); *Vəkillər Kollegiyası haqqında Əsasnamə*, sit., maddə 1.1.

⁴² *Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Qanun*, sit., maddə 1(III).

⁴³ *Vəkillər Kollegiyası haqqında Əsasnamə*, sit., maddə 3.1.

⁴⁴ *Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Qanun*, sit., maddə 3.

keyfiyyətli, vicdanlı hüquq yardım göstərilməsini təmin etmək və vəkillik peşəsinin nüfuzunu yüksəltməkdən ibarətdir⁴⁵.

Bunlarla yanaşı, Vəkillər Kollegiyası sözügedən Qanunun tələblərinə uyğun olaraq Kollegiya üzvlüyünə qəbul olunma məsələsini həll edir; intizam nəzarətini həyata keçirir; hüquq-mühafizə orqanlarının və məhkəmələrin tələbi əsasında vəkillik fəaliyyəti ilə bağlı məsələlərə rəy verir; vəkillərə münasibətdə öz səlahiyyətləri daxilində qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada və hallarda cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı nəzarət orqanının funksiyalarını həyata keçirir; və sözügedən Qanunun tələblərinə uyğun olaraq başqa məsələləri həll edir⁴⁶.

Kollegiyanın müstəqilliyinə qanunla zəmanət verilməsinə baxmayaraq, praktikada Kollegiya vəkillərin müdafiəsi zamanı institusional zəiflik göstərərək yetərin-cə bacarıq və ya iradə nümayiş etdirə bilmir. BHK hüquqşünaslarla görüşlər zamanı Vəkillər Kollegiyasının müstəqilliyi və Ədliyyə Nazirliyindən birbaşa və ya dolayı olaraq asılı olmaı ilə bağlı ciddi narahatlıq olduğu barədə fikirlər eşitdi. BHK-nın irəli sürülən iddianı təsdiqləmə iqtidarında olmamasına baxmayaraq, Vəkillər Kollegiyasının vəkillərin intizam tədbirləri vasitəsilə təqib edilməsində oynadığı rol onun institusional zəifliyinin açıq göstəricisidir (bax IV Fəsil).

Həmçinin qeyd olunmalıdır ki, Vəkillər Kollegiyası hüquqşünaslar arasında həqiqi özünüidarə orqanı olaraq qəbul edilmir. Əksinə, BHK-nın bir çox vəkillərdən əldə etdiyi məlumatlara əsasən, onlar Vəkillər Kollegiyasının qərar qəbuletmə prosesinə təsir imkanına malik deyillər. Bəzi vəkillər, Vəkillər Kollegiyasından vəkillərin özünüidarəetməsinin təmin edilməsində səmərəsiz hesab edilən "Sovet tərzi" bürokrasiya vasitəsi ilə xaric ediləblər. Vəkillər Kollegiyasının üzvü tərəfindən, 2014-cü il hesabatında qeyd edilir ki "Vəkillər Kollegiyasının avtoritar idarəçilik sistemi vəkilliyin inkişafında ciddi maneələr yaradır"⁴⁷. Bu səbəblərdən Vəkillər Kollegiyasının "məhkəmə sistemindəki yeri dekorativ" olaraq səciyyələndirilir⁴⁸.

Buna baxmayaraq qeyd olunmalıdır ki Vəkillər Kollegiyası tamamilə boşluqda mövcud deyil. Təəccüblü deyil ki, Kollegiya tərkib hissəsi olduğu ədliyyə sisteminin çatışmamazlıqlarını əks etdirmək imhanına malikdir. BHK 2002-ci ildə apardığı araşdırmada belə bir nəticəyə gəlmişdi ki: "...Azərbaycanda bir çox ictimai qurumlar kimi, Vəkillər Kollegiyası da *de facto* icraedici orqanın təsiri altındadır"⁴⁹ və bu səbəbdən "Vəkillər Kollegiyasına üzv olan vəkillər fəaliyyət və ödənişlərində qurumun birbaşa nəzarəti altındadırlar"⁵⁰. Bu Missiya müddətində də, BHK həmin qiymətləndirmədən bəri çox az dəyişikliklərin baş verdiyini müşahidə etmişdir.

Vəkillər Kollegiyasının strukturu və idarə edilməsi

Vəkillər Kollegiyasının əsas orqanları aşağıdakılardır:

- Vəkillər Kollegiyası üzvlərinin ümumi yığıncağı (konfrans);
- Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti;

⁴⁵ *Vəkillər Kollegiyası haqqında Nizamnamə*, sit., maddə 2.2.

⁴⁶ *Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Qanun*, maddə 9 (V). Həmçinin bax, Vəkillər Kollegiyası haqqında Nizamnamə, sit., Maddə 3.1.

⁴⁷ *Azərbaycanda Vəkilliyin Vəziyyəti*, Ənnağı Hacıbəyli, sit., səh. 2.

⁴⁸ *Ibid.*, səh. 3.

⁴⁹ BHK Azərbaycan — Ədalətə Təqiblər, http://icj2.wpengine.com/wp-content/uploads/2012/03/azerbaijan_attacks_justice_27_08_2002.pdf, səh. 37.

⁵⁰ *Ibid.*, səh. 38.

- İxtisas Komissiyası;
- İntizam Komissiyası;
- Vəkillər Kollegiyasının Sədri.

Vəkillər Kollegiyasının Respublikanın 64 regionundan yalnız 25-də hüquq məsləhətxanaları mövcuddur⁵¹.

Ümumi Yiğıncaq

Ümumi Yiğıncaq Vəkillər Kollegiyasının əsas özünüidarə orqanlarından biridir. Qanuna əsasən, Vəkillər Kollegiyasının ümumi yığıncağı üç ildə iki dəfədən az olmayaraq, vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti tərəfindən çağırılmalıdır⁵². Vəkillər Kollegiyasının növbədənənar ümumi yığıncağı isə iki ildə bir dəfədən çox olmamaq şərti ilə Vəkillər Kollegiyasının üzvlərinin üçdə birinin tələbi əsasında çağırıla bilər⁵³.

Ümumi Yiğıncağın vəkilliyin tənzimlənməsi sahəsində, xüsusilə də aşağıdakı məsələlərlə bağlı müstəsna səlahiyyətləri vardır:

- Vəkillər Kollegiyasının Nizamnaməsini, İxtisas və İntizam Komissiyalarının əsasnamələrini və vəkillərin davranış qaydaları haqqında əsasnaməni qəbul etmək, onlara əlavə və dəyişikliklər etmək;
- Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin sədrini, sədr müavinlərini və digər üzvlərini, İntizam Komissiyasının sədrini və üzvlərini seçmək;
- Vəkilliyin rəsmi emblemini və vəkillərin xüsusi geyim formasının təsvirini təsdiq etmək;
- Vəkillər Kollegiyasının büdcəsini və üzvlük haqqının həcmi müəyyən etmək⁵⁴.

Qanuna əsasən Yiğıncağın hər üç ildə iki dəfədən az olmayaraq keçirilməsinin nəzərdə tutulmasına baxmayaraq, Ümumi Yiğıncaq 2004-cü ildən bəri keçirilməyib⁵⁵. 5 oktyabr 2009-cu il tarixində Rəyasət Heyəti, həmin ilin noyabr ayında keçirilməsi nəzərdə tutulan Ümumi Yiğıncağın tarixini Milli Məclis tərəfindən "Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında" qanununa dəyişiklik ediləcək müddətədək təxirə salınması haqqında qərar qəbul etmişdir. Rəyasət Heyəti, 2010-cu ilin iyun ayında yenidən həmin ərəfədə Kollegiyaya imtahanların keçirilməsini əsas gətirərək Ümumi Yiğıncağın keçirilməsini ikinci dəfə təxirə saldı. Beləliklə, 2012-ci ilədək müxtəlif əsaslarla Ümumi Yiğıncağın keçirilməsindən imtina edildi. 2004-cü ildə Milli Məclis Vəkillər Kollegiyası üzvlərinin sayının 500 nəfərdən çox olacağı təqdirdə, Kollegiya üzvlərinin Ümumi Yiğıncağının daha yığcam, Nümayəndələrlə təmsil olunan Konfransla əvəz oluna biləcəyi ilə bağlı Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında qanuna dəyişiklik edilməsi təklifini qəbul etdi⁵⁶. Bunun nəticəsində, 2012-ci ildə Ümumi Yiğıncaq yerinə Konfrans

⁵¹ Vətəndaşlar keyfiyyətli hüquqi yardım ala bilirlərmi? — MÜSAHİBƏ, <http://olaylar.az/news/musahibe/44674>.

⁵² *Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Qanun*, maddə 10(III).

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ *Ibid.*, maddə 10(I).

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ Bax: Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Qanuna əlavə və dəyişikliklər təklifi, <http://www.meclis.gov.az/?/az/legislation/view/646>; *Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Qanun*, maddə 10(I).

keçirildi. Hal-hazırda ictimaiyyətə açıq, rəsmi təsdiq edilmiş bir statistikanın olmamasına baxmayaraq, Vəkillər Kollegiyası üzvlərinin 900 nəfərdən çox olduğu güman edilir⁵⁷.

Vəkillər Kollegiyasının hal-hazırkı sədri Ümumi Yığıncağın keçirilməməsini maliyyə problemlərinin mövcudluğu ilə əsaslandıraraq məsələni bununla izah etdi: "Ümumi Yığıncağın keçirilməməsi bizimlə əlaqədar bir məsələdir. 800 nəfər vəkili bir araya gətirmək büdcəmizə ziyan vura bilər"⁵⁸. BHK-nın görüşdüyü hüquqşünaslar və vəkillər Ümumi Yığıncağın Konfransla əvəzlənməsi ilə bağlı narahatlıqlarını bununla izah etdilər ki bir çox müstəqil vəkillər təmsilçilik qaydasına görə idarəçilikdən kənar qalır. Belə ki, Kollegiyaya bir çox hallarda loyol münasibət göstərən vəkillər Konfransda iştirak etməyə haqq qazanır və digərlərinə müzakirə olunan məsələlərlə bağlı iştirak etmək imkanı yaradılmır.

2012-ci ildən bəri Ümumi Yığıncaq və ya Konfransın uzun illər keçirilməməsinin nəticəsində Ümumi Yığıncağın səlahiyyətində olan bir çox məsələlər yerinə yetirilməmiş qalmaqdadır. 2012-ci ildən 3 il keçməsinə nəzərə alaraq qeyd etmək olar ki, Yığıncaq və ya Konfransın hələ də həyata keçirilmə imkanı vardır.

Ümumi Yığıncaq və ya Konfransın uzun müddət ərzində öz səlahiyyətlərini həyata keçirə bilməməsi, Vəkillər Kollegiyasının digər orqanlarına — Rəyasət Heyəti və Vəkillər Kollegiyası sədri vəzifəsinə — seçkilərin keçirilə bilməməsi ilə nəticələnmiş və onların legitimliyini sual altında qoymuşdur. Ümumi Yığıncağın keçirilməməsi, həmçinin, Vəkillər Kollegiyasının üzvləri tərəfindən maliyyələşən büdcənin istifadəsi məsələlərinin də şəffaflığını şübhə altına salır.

Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti

Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti üç ildən az olmayan müddət ərzində vəkili kimi fəaliyyət göstərmiş vəkildən ibarət olmaqla, Vəkillər Kollegiyasının idarəedici orqanıdır. Vəkillər Kollegiyasına, Kollegiyanın üzvləri arasında nüfuza malik olan şəxslər Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin sədri, sədr müavinləri və digər üzvləri seçilə bilərlər⁵⁹. Rəyasət Heyətinin sədri, sədr müavinləri və digər üzvləri Vəkillər Kollegiyası üzvlərinin ümumi beş il müddətinə seçilə bilərlər⁶⁰. "Üzvlər arasında nüfuza malik olan" şəxs Rəyasət Heyətinin üzvü seçilə bilər. Burada "nüfuz" dedikdə ifadənin mahiyyətinin seçki zamanı necə və hansı meyarlar ilə ölçülməsi aydın deyil. Bundan əlavə, seçkilər gününədək intizam tənbehi olan şəxslər Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin sədri, sədr müavinləri və üzvlüyünə seçilə bilməzlər⁶¹.

Rəyasət Heyətinin aşağıdakı funksiyaları vardır:

- Ümumi Yığıncağı çağırır və onun qərarlarının icrasını təşkil edir;
- Vəkillər Kollegiyasının üzvlüyünə qəbul olunma və üzvlükdən xaric edilməsi məsələlərini həll edir;

⁵⁷ 2015-ci ildə 706 namizəd vəkilliyə imtahan üçün müraciət etdi. Onlardan 215 nəfəri ilk mərhələni keçməyə müvəffəq olsa da ikinci turda yalnız 154-ü vəkili statusu ala bildi. Bununla da vəkili sayı artaraq 934 nəfər təşkil etdi. Qeyd olunan, 154 nəfər namizədlərin yalnız 30%-i təşkil edir. <https://www.meydan.tv/az/site/politics/5398/>.

⁵⁸ APA Xəbər Agentliyi, Azər Tağıyev: "Vəkillər Kollegiyası qanun çərçivəsində fəaliyyət göstərir", 24 fevral 2011, <http://ru.apa.az/novosti-azerbaydjana/proisshestvie-v-azerbaydjane/azer-tagiev-kollegiya-advokatov-dejstvuet-na-osnove-zakona-.html>.

⁵⁹ *Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Qanun*, sit., maddə 11(I).

⁶⁰ *Ibid.*, maddə 11(II).

⁶¹ *Ibid.*, maddə 11(I).

- Dövlət hesabına hüquqi yardım göstərən vəkillərin növbətçilik siyahılarını tərtib edir;
- Vəkillik fəaliyyətinin həyata keçirilməsi məsələlərinə dair metodik tövsiyələr hazırlayır;
- Vəkillər haqqında intizam icraatını başladır⁶².

Həm qanun üzrə, həm də təcrübədə Rəyasət Heyəti Vəkillər Kollegiyasının vəkillik peşəsinin müstəqilliyini təmin etmək üzrə məsuliyyət daşıyan məsul orqandır. Belə ki, vəkil Kollegiyadan Rəyasət Heyəti tərəfindən və ya onun rəyi əsasında çıxarıla bilər⁶³. Ümumi Yığıncaq və ya Konfransın keçirilməsi Rəyasət Heyətinin əsas funksiyalarından biridir. Lakin, yuxarıda da qeyd edildiyi kimi, Rəyasət Heyəti təcrübədə müəyyən müddət üçün bu funksiyasını həyata keçirməmişdir. Bu səbəbdən də, Rəyasət Heyətinin öz funksiyalarını səmərəsiz şəkildə həyata keçirməsi ciddi narahatçılıq doğuran məsələlərdəndir⁶⁴.

Missiya müddətində, dəfələrlə Rəyasət Heyətinin müstəqil olmaması və sədrin Kollegiyanın üzvləri üzərində ciddi təsiri olması haqqında fikirlər səsləndirildi. Sözügedən fikirlər, BHK-nın 2002-ci il araşdırmasında da öz əksini tapmışdır. Belə ki, Komissiya belə bir nəticəyə gəlmişdir ki "Ədliyyə Nazirliyinin Vəkillər Kollegiyası üzərində mikro idarəçiliyi həyata keçirmədiyinə baxmayaraq, Kollegiya siyası həssaslıq tələb edən məsələlərdə Prezident Administrasiyası və ya Ədliyyə Nazirliyini nəzərə alır"⁶⁵. BHK missiya müddətində, Rəyasət Heyətinin siyasi motivli işlərdə təzyiqlərə dözümsüz yanaşdığı ilə əlaqədar fikirlər eşitdi. Xüsusilə də, bu tendensiyanı Rəyasət Heyətinin səlahiyyəti çərçivəsində öz peşələrini beynəlxalq insan hüquqları və Azərbaycan qanunvericiliyi çərçivəsində həyata keçirən vəkillərin şübhə doğuran əsaslarla Kollegiyadan xaric edilməsi hallarına əsaslanaraq qeyd etmək olar (bax III Fəsil).

Missiya müddətində, Rəyasət Heyətinə qarşı onun Vəkillər Kollegiyasının idarəçiyindəki rolu barəsində tənqidlər ekspertlər tərəfindən də səsləndirildi. Xüsusilə, Vəkillər Kollegiyasının büdcə məsələlərindəki şəffaflığı, daha dəqiq desək, xərclərin hesabatlılığının təmin edilməməsi vurğulanırdı. Vəkillərin mütəmadi olaraq əhəmiyyətli məbləğdə üzvlük haqqı ödədiyini nəzərə alsaq, büdcənin şəffaflığı ilə əlaqədar hesabatlılıq görünür ki, vəkillər arasında əsas narahatlıq doğuran məsələlərdən biridir. Rəyasət Heyətinin üzvünün verdiyi müsahibəsində vəkilin ödəməli olduğu ödənişlə bağlı bunları deyir: "məhkəmə prosesini udub-udmamasından asılı olmayaraq vəkillər hər ay Vəkillər Kollegiyasına 42 manat üzvlük haqqı ödəyirlər. Vəkil, qonorarının 20 faizini vergi kimi ödəyir, 3 faiz pensiya fonduna köçürülür, əmək haqqı üçün isə 14 faiz vergi ödənilir. Hüquq məsləhətxanalarında işləyən vəkillər isə orada işləmək üçün 70–150 manat pul ödəyirlər. Bu pul mühasibat işləri və məişət xidməti üçün ödənilir"⁶⁶.

⁶² *Ibid.*, maddə 11(III).

⁶³ *Ibid.*, maddə 23(II).

⁶⁴ Rəyasət Heyətinin vaxtında seçkilər keçirməməsi ilə əlaqədar fəaliyyətindəki legitimliyi məsələsi 2012-ci il seçkilər zamanı qaldırılmışdı. Bax APA Xəbər Agentliyi, Azər Tağıyev: "Vəkillər Kollegiyası qanun çərçivəsində fəaliyyət göstərir", 24 fevral 2011, <http://ru.apa.az/novosti-azerbaydjana/proisshestvie-v-azerbaydjane/azer-tagiev-kollegiya-advokatov-dejstvuet-na-osnove-zakona-.html>.

⁶⁵ BHK, Azərbaycan — Ədalətə Hücumlar, sit., http://icj2.wpengine.com/wp-content/uploads/2012/03/azerbaijan_attacks_justice_27_08_2002.pdf, səh. 37.

⁶⁶ Qafqaz Xəbər Agentliyi, "Vəkillər Kollegiyası ancaq üzvlük haqqı yığmaqla məşğuldur", 26 avqust 2015, <http://qafqaznews.az/2015/08/v-kill-r-kollegiyasi-ancaq-uzvluk-haqqi-yigmaqla-m-sguldu/>.

Vəkillər Kollegiyasının Sədri

Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyətinin sədri eyni zamanda müvafiq olaraq Vəkillər Kollegiyasının sədri hesab olunur⁶⁷. Sədr, seçilmək üçün vəkil Rəyasət Heyətinin üzvləri üçün nəzərdə tutulan meyarlara cavab verməlidir⁶⁸. Sədr və müavinlər Vəkillər Kollegiyası üzvlərinin Ümumi Yığıncağında seçilir⁶⁹. Onlar iki dəfədən artıq sədr və müavin vəzifəsinə seçilə bilməzlər⁷⁰.

Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti səlahiyyətləri daxilində aşağıdakı bu və digər məsələləri həll edir:

- Vəkillər kollegiyasını təmsil edir;
- Rəyasət Heyətinin işini təşkil edir və aparatının işinə rəhbərlik edir;
- Bu Qanunda nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada kollegiyaya qəbul, vəkillərin Kollegiyadan xaric edilməsinə dair məsələləri Rəyasət Heyətinin iclaslarında baxılması üçün hazırlayır və təqdim edir;
- Rəyasət Heyətinin iclaslarına sədrlik edir;
- Statistika hesabatının təhlilini təşkil edir.⁷¹

Vəkillər Kollegiyasının hazırkı sədri, Azər Tağıyev, ilk olaraq 1994-cü ildə, vəkillik peşəsinin vahid qurum altında birləşdirilməsindən əvvəl Azərbaycan Vəkillər Kollegiyasının sədri vəzifəsinə keçdi. Həmin vaxtlar hüquqşünaslar Ədliyyə Nazirliyindən aldıkları lisenziya ilə ya müstəqil, ya da hüquq firmaları nəzdində fəaliyyət göstərirdilər. Azər Tağıyev 1999-cu il Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun qəbul edilməsi ilə birlikdə, artıq 16 ildir ki, yeni vahid qurum olan Vəkillər Kollegiyasının sədri olaraq fəaliyyət göstərir. Missiya müddətində, BHK qanunvericiliyə əsasən Azər Tağıyevin sədrlik müddətinin bitməsinə baxmayaraq, onun hələ də öz vəzifəsində qalması ilə bağlı tənqidi fikirlər eşitdi. Missiyası müddətində, BHK səsəndirilən fikrin doğruluğunu təsdiq edəcək əsaslar əldə edə bilmədi. İzahın nə ilə bağlı olmasından asılı olmayaraq, hal-hazırkı vəziyyət istər Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Qanuna, istərsə də Vəkillər Kollegiyası haqqında Nizamnamənin tələblərinə ziddir. Bu, həmçinin, Vəkillər Kollegiyasına azad seçkilərin keçirilməsi ilə bağlı beynəlxalq standartlarla ziddiyət təşkil edir⁷². BHK qanunla müəyyən edilmiş müddətləri aşaraq Vəkillər Kollegiyasına uzun müddət seçkilərin keçirilməməsinə tolerantlıq göstərilməsini ciddi narahatlıqla qarşılayır.

Vəkillər Kollegiyası İxtisas Komissiyası

Vəkillərin İxtisas Komissiyası Vəkillər Kollegiyasının orqanı olub, Vəkilliyə namizədlərin Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Qanunda nəzərdə tutulmuş tələblərə uyğunluğunu və peşə hazırlığının müəyyən edilməsi üçün yaradılır⁷³. Komissiya beş vəkil, üç hakim və üç hüquqşünas alimdən ibarət olmaqla, ümumilikdə on bir üzvdən ibarət tərkibdə fəaliyyət göstərir⁷⁴. Onun vəkil üzvləri

⁶⁷ *Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Qanun*, maddə 11(II).

⁶⁸ *Ibid.*, maddə 11(I).

⁶⁹ *Ibid.*, maddə 11(I).

⁷⁰ *Ibid.*, maddə 11(II).

⁷¹ *Ibid.*, maddə 12.

⁷² *Vəkillərin Rolu ilə bağlı Əsas Prinsiplər*, sit., Prinsip 24; *Sinqvi Bəyannaməsi*, sit., bənd 97.

⁷³ *Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Qanun*, sit., maddə 13(I).

⁷⁴ *Ibid.*, maddə 13(II).

Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyəti tərəfindən⁷⁵, hakim üzvləri Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumu, hüquqşünas alim olan üzvləri isə "müvafiq icra hakimiyyəti orqanı" tərəfindən təyin olunur⁷⁶. İxtisas Komissiyasının Vəkillər Kollegiyasının orqanı olduğunu nəzərə alaraq, Komissiyanın üzvlərinin bir çoxunun vəkil olmaması ixtisas seçimlərində şəffaflığını şübhə altına alır.

Eyni zamanda, İxtisas Komissiyası vəkilliyə namizədlərin peşə yararlılığının müəyyən edilməsi məqsədi ilə mütləq ixtisas imtahanı təşkil edir⁷⁷. Komissiyanın zəruri hallarda baxılan məsələlər üzrə dövlət orqanlarından, digər hüquqi və fiziki şəxslərdən müvafiq sənədlər və məlumatlar tələb etmək səlahiyyəti vardır⁷⁸. İxtisas Komissiyası vəkilliyə namizədlərin peşə yararlılığını müəyyən etdikdə Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinə müvafiq rəy təqdim edir⁷⁹. Vəkilliyə namizəd Vəkillər Kollegiyasının üzvlüyünə qəbul etməkdən imtina haqqında qərardan məhkəməyə şikayət verə bilər⁸⁰. İxtisas imtahanını verə bilməyən şəxs, İxtisas Komissiyasının rəyi əsasında, bir ildən tez olmamaqla təkrar imtahana buraxıla bilər⁸¹.

İxtisas Komissiyası Vəkillər Kollegiyasının Ümumi yığıncağı tərəfindən qəbul edilən Əsasnaməyə müvafiq olaraq fəaliyyət göstərir⁸². İxtisas imtahanının qaydaları isə Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti tərəfindən müəyyən edilir⁸³.

Uzun müddət Vəkillər və vəkillik haqqında Qanuna zidd olaraq, bu sahədə qaydalar müəyyənləşdirilməmiş və İxtisas Komissiyasının işi tənzimlənməmişdir⁸⁴. İxtisas imtahanı ilə bağlı prosesual qaydalar ictimaiyyətə açıq deyil, onlar nə Vəkillər Kollegiyasının, nə də digər internet səhifələrində yerləşdirilməyib. Bir çox vəkillərin hətta bu sənədin mövcudluğundan xəbərsiz olduğu da görünür. Vəkillik peşəsini tənzimləyən ən vacib sənədlərdən birinin heç bir ictimai formada tapılmaması MDB ölkəsi və Avropa Şurası üzvü olan bir ölkə üçün qəbul olunmaz dərəcədə qeyri-adi və maraqlı doğuran bir haldır.

İxtisas Komissiyasının hazırki fəaliyyəti yeni üzvlərin qəbulu ehtiyacını qarşılayacaq dərəcədə məqsədə müvafiq deyil. Vəkillər Kollegiyasının üzvlərinin sayı digər Avropa Şurasına üzv Dövlətlərlə müqayisədə xeyli aşağıdır. Avropa Şurası ölkələri üzrə vəkillərin orta hesabla sayı hər 100.000 nəfərə 139 vəkil nisbətindədirsə, Azərbaycanda bu say hər 100.000 nəfərə 10 vəkil şəklində bölünür⁸⁵. Yuxarıda da qeyd edildiyi kimi, 2000 və 2005-ci illər arasında İxtisas Komissiyasının da olmaması səbəbindən Kollegiyaya yeni namizədlərin qəbulu həyata keçirilməmişdi⁸⁶. İxtisas Komissiyası fəaliyyətini hal-hazırda davam etməsinə baxmayaraq, ölkənin vəkilə olan tələbatını ödəyəcək kifayət qədər

⁷⁵ *Ibid.*, maddə 11(III).

⁷⁶ *Ibid.*, maddə 13(III).

⁷⁷ *Ibid.*, maddə 13(IV).

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ *Ibid.*, maddə 13(V).

⁸⁰ *Ibid.*, maddə 13(VII).

⁸¹ *Ibid.*, maddə 13(VIII).

⁸² *Ibid.*, maddə 13(X).

⁸³ *Ibid.*, maddə 13(IX)

⁸⁴ *Vəkil Peşəsi İslahat İndeksi*, sit., səh. 22.

⁸⁵ CEPEJ Hesabat "Avropa məhkəmə sistemi — 2014 Nəşr (2012): ədliyyənin səmərəliliyi və keyfiyyəti", http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Rapport_2014_en.pdf, səh. 377.

⁸⁶ *Azərbaycanda vəkilliklə üzrə islahat indeksi*, sit., səh. 23; İlk imtahan 6 fevral 2005-ci ildə keçirildi. Bunun nəticəsində 300 namizəddən 141 nəfər müsahibəyə keçmək imkanı əldə etdi, Azərbaycan Tələbə Qəbulu üzrə Dövlət Komissiyası: <http://tqdk.gov.az/commission/history/2005-2006/>.

hüquqşünasın vəkil statusu almasını təmin etmir. Rəsmi statistik məlumata əsaslanmasa da, Komissiyanın iclaslarının nadir hallarda keçirildiyi və namizədlərin ixtisas dərəcələrinin aşağı olduğu iddia edilir. İxtisasa qəbul prosesinin imtahanlar və beynəlxalq standartlar çərçivəsində keçirilməsi Vəkillər Kollegiyası ixtisas komissiyalarının səlahiyyətində olan məsələ olsa da, "hər kəsin hüquqi xidmətlərə səmərəli və bərabər imkanlarının olması"⁸⁷ imkanları Vəkillər Kollegiyasının öhdəliyidir. Vəkillərin sayının Azərbaycanda olduğu kimi nəzərə çarpacaq şəkildə az olması cəmiyyətin hüquqi xidmətlərə çıxış imkanlarını məhdudlaşdırır. Hazırki *status quo* ümumilikdə məhkəmə sisteminə ciddi zərər vurmaqla yanaşı, insan hüquqları qurbanlarının da ədalətli məhkəmə araşdırılması və ədalətə çıxışına maneə törədir.

İntizam Komissiyası

Rəyasət Heyətinin intizam tədbiri görməsinə baxmayaraq, yalnız İntizam Komissiyasının rəyi əsasında Kollegiyanın üzvlərinə qarşı intizam tədbirləri həyata keçirilə bilər⁸⁸. Vəkillərin İntizam Komissiyası bu Qanuna və onun əsasında Vəkillər Kollegiyasının Ümumi Yığıncağı tərəfindən qəbul edilən Əsasnaməyə müvafiq olaraq fəaliyyət göstərir⁸⁹. İntizam Komissiyasının üzvləri Ümumi Yığıncaq (Konfrans) tərəfindən seçilir. Komissiya sədr, müavin və digər vəkillərdən ibarət tərkibdə fəaliyyət göstərir⁹⁰. İntizam Komissiyası haqqında Əsasnamə Komissiyaya üzvlərin sayını dəqiq şəkildə müəyyənləşdirmir.

Əsasnamə Komissiyanın üzvlərinin aşağıdakı hüquq və vəzifələrini müəyyən edir:

- İntizam Komissiyasına daxil olan şikayət və müraciətlərin araşdırılmasında iştirak etmək;
- İntizam Komissiyasının iclasında baxılması nəzərdə tutulan materiallarla tanış olmaq və onlardan çıxarışlar etmək;
- İntizam Komissiyası iclasının vaxtı və yeri barədə məlumat almaq;
- İntizam Komissiyasının ərizə və şikayətlərə baxılmasında iştirak etmək;
- Baxılan məsələlər üzrə məruzə etmək;
- Dəvət olunmuş şəxslərə suallar vermək, materialların tələb edilməsi barədə vəsatət vermək, öz dəlil və mülahizələrini təqdim etmək;
- Məsuliyyət məsələsi baxılan vəkilə qohumluq və ya qərəzli münasibət olduqda öz-özünə etiraz etmək;
- İntizam Komissiyasının qərarının qəbul edilməsi ilə əlaqədar səsvermədə iştirak etmək;
- İntizam Komissiyası tərəfindən qəbul edilmiş qərara xüsusi rəyini əlavə etmək.

Göstərilən geniş səlahiyyətlərə baxmayaraq, reallıqda, İntizam Komissiyası Rəyasət Heyətinin törəmə orqanı kimi fəaliyyət göstərir. Komissiya öz təşəbbüsü

⁸⁷ *Vəkillərin Rolu ilə bağlı Əsas Prinsiplər*, prinsip 25; *Nazirlər Komitəsinin üzv dövlətlərə vəkilli ixtisasının azad həyata keçirilməsi haqqında № R (2000) 21 Tövsiyyəsi*, sit., prinsip IV; *Sinqvi Bəyannaməsi*, bənd 99(i).

⁸⁸ *Vəkillərin İntizam Komissiyası haqqında Əsasnamə*, maddə 1.3.

⁸⁹ *Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Qanun*, sit., maddə 21(II).

⁹⁰ *Vəkillərin İntizam Komissiyası haqqında Əsasnamə*, sit., maddə 2.

ilə icraata başlamaq iqtidarında deyil və onun qərarları yekun qərar hesab olunmur: Komissiyanın səlahiyyəti hər hansı iş barəsində rəy verməkdən ibarət olsa da, yekun qərar Rəyasət Heyəti tərəfindən verilir.

Nəticə

Vəkillərin müstəqil özünüidarəçiliyi və vəkillik fəaliyyətinin yüksək standartlar əsasında mövcud olması üçün kifayət qədər hüquqi baza olmasına baxmayaraq, təcrübədə Vəkillər Kollegiyası institusional zəiflik göstərərək öz funksiyalarını adekvat şəkildə yerinə yetirə bilmir. Vəkillər Kollegiyası orqanlarının məhdud çərçivələrdə mövcudluğu onların öz funksiyalarını müstəqil şəkildə həyata keçirməyə maneə yaradır. Vəkillər Kollegiyası idarəedici orqanlara yeni üzvlərin qəbulu, vəkillərin peşə və fəaliyyəti ilə əlaqədar lazımi sənədlərin qəbulu ilə bağlı mühüm tədbirlərin görülməsində müvəffəqiyyətsizlik nümayiş etdirir. Bütün bunlar Kollegiyanın bütövlükdə fəaliyyətinin legitimliyini sual altında qoyur və vəkillik fəaliyyətinin səmərəli idarə edilməsi rolunda əsaslı şübhələr yaradır.

II FƏSİL: İxtisas, etik davranış və intizam qaydaları

Vəkil statusu

Beynəlxalq standartlar müəyyən edir ki dövlətlər, vəkillərin peşə birlikləri və təhsil müəssisələri şəxsin vəkillik statusunu əldə etmə və vəkillik fəaliyyəti ilə məşğul olmasına maneə yaradacaq hər hansı ayrı-seçkiliyin qarşısını almaq vəzifəsi daşıyırlar⁹¹. Sözügedən ölkənin vətəndaşlığı ilə bağlı qoyulan tələb istisna olmaqla, bu ayrı-seçkiliyə iş fəaliyyəti müddətində irqi, cinsi, etnik, dini, siyasi, milli və sosial statusa, mülki, doğum yeri, cinsi seçim və ya gender kimliyinə, əlilliyə və ya iqtisadi vəziyyətinə, bu və ya digər əsaslarla ayrı-seçkiliyə yol verilməməsi daxildir⁹². Vəkillik fəaliyyəti ilə məşğul olmaq istəyən şəxslərin vəkil olması və vəkillik fəaliyyətini davam etməsi üçün ilk olaraq "zəruri xüsusiyyətlərə, vicdanlı davranışa və təqdirəlayiq əxlaqa sahib olması da eyni dərəcədə vacibdir"⁹³.

Nazirlər Komitəsinin üzv dövlətlərə *R (2000) 21 sayılı Tövsiyyəsində* vəkil statusuna yiyələnmə prosesində müstəqilliyinin vacibliyini vurğulanır: "Vəkillik fəaliyyəti ilə məşğul olma və ya bu peşəyə yiyələnmə hüququ verən qərarlar müstəqil orqanlar tərəfindən verilməlidir. Belə qərarların müstəqil və ya müstəqil olmayan orqan tərəfindən verilib-verilməməsindən asılı olmayaraq, müstəqil və qərəzsiz məhkəmə orqanı tərəfindən nəzərdən keçirilməlidir"⁹⁴.

Azərbaycanda vəkilliyə qəbul Vəkillər Kollegiyasının İxtisas Komissiyası tərəfindən həyata keçirilir (bax I Fəsil). Vəkilliyə qəbul ilə bağlı qaydalar qanunvericiliklə tənzimlənməsə də, Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyəti tərəfindən müəyyənləşdirilir⁹⁵.

Qanuna əsasən, vəkilliyə namizədlər aşağıda göstərilən tələblərə cavab verməlidir:

- Ali hüquq təhsili olmalı;
- Hüquqşünas ixtisası üzrə üç ildən az olmayaraq iş stajı olan və ya elmi və pedaqoji təhsil müəssisələrində hüquq sahəsində üç ildən az olmayan müddətdə fəaliyyət göstərməli;
- İxtisas imtahanını müvəffəqiyyətlə vermiş olmalı;
- Müvafiq icra hakimiyyəti orqanının tədris-elm müəssisəsində icbari təlimi müvəffəqiyyətlə bitirməli⁹⁶.

Əvvəllər vəkil (intizam tədbiri nəticəsində vəkillik fəaliyyətinə xitam verilmiş şəxslər istisna olmaqla) və ya hakim olmuş şəxslərdən yalnız şifahi müsahibədən keçmək tələb olunur⁹⁷. Hüquq elmləri doktoru alimlik dərəcəsi olan

⁹¹ *Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakt*, maddə 26; *Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası*, maddə 14; *Vəkillər Rolu haqqında Əsas Prinsipləri*, sit., prinsip 10; Həmçinin bax *Sinqvi Bəyannaməsi*, sit., bənd 77; *Əlilliyi olan Şəxslərin Hüquqları haqqında Konvensiya*, maddə 4,5; BHK, *Cinsi orientasiya, Gender Kimliyi və Beynəlxalq İnsan Hüquqları — Tətbiqi Təlimat*, 4 nömrəli Praktiki Təlimat, 2009.

⁹² *Vəkillər Rolu haqqında Əsas Prinsipləri*, sit., prinsip 10; Həmçinin bax *Sinqvi Bəyannaməsi*, sit., bənd 77.

⁹³ *Sinqvi Bəyannaməsi*, sit., bənd 80.

⁹⁴ *Nazirlər Komitəsinin üzv Dövlətlərə vəkilli ixtisasının azad həyata keçirilməsi haqqında R (2000) 21 nömrəli Tövsiyyəsi*, sit., prinsip I.2.

⁹⁵ *Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Qanun*, sit., maddə 13(IX).

⁹⁶ *Ibid.*, maddə 8(I).

⁹⁷ *Ibid.*

şəxslər, habelə əvvəllər Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin hakimi, apellyasiya və kassasiya instansiyası məhkəmələrinin sədri vəzifəsində işləmiş şəxslər yazılı testi vermədən, şifahi müsahibədən keçmədən və icbari təlimə cəlb olunmadan vəkil ola bilərlər⁹⁸. İkili vətəndaşlığı, digər dövlətlər qarşısında öhdəlikləri olan⁹⁹, qanunla müəyyən edilmiş qaydada fəaliyyət qabiliyyəti olmayan və ya məhdud fəaliyyət qabiliyyətli hesab olunmuş, qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada alınan tibbi rəyə əsasən əqli qüsurlarına görə vəkillik fəaliyyətini həyata keçirməyə qadir olmayan qəsdən az ağır, ağır və ya xüsusilə ağır cinayət törətməyə görə məhkumluğu ödənilməmiş və ya götürülməmiş, barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiq edilməsi haqqında qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarı olan şəxslər vəkil ola bilməzlər¹⁰⁰.

Dövlət qulluğunda çalışan şəxslər yalnız tutduqları vəzifədən azad edildikdən və sözügedən qanunla müəyyən edilmiş qaydada vəkil statusu əldə etdikdən sonra vəkillik fəaliyyəti ilə məşğul ola bilərlər¹⁰¹. Vəkil statusunu əldə etməmiş şəxs tərəfindən vəkil adından qanunsuz istifadə olunması qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada məsuliyyətə səbəb olur¹⁰².

BHK-nın bir sıra hüquqşünaslarla görüşlərindən aydın oldu ki, ixtisas imtahanları düzgün təşkil olunmur və namizədlərin seçimində ixtiyari qərarlar verilir. Belə ki, İxtisas Komissiyası tərəfindən namizədin bilik və bacarığını qiymətləndirərkən istifadə edə biləcəyi meyarlar barədə heç bir təlimat mövcud deyil. Bundan əlavə, yuxarıda da qeyd olunduğu kimi, ixtisas imtahanları uzun illər mütəmadi olaraq keçirilmədiyi üçün vəkillərin say tərkibində ölkə üzrə ciddi çətinlik qalmaqdadır.

Xüsusən, Beynəlxalq Hüquqşünaslar Komissiyası ilə söhbətlərdə hüquqşünaslar tərəfindən şifahi imtahanla bağlı narahatlıqlar səsləndirildi. İddialara əsasən, verilən suallar ya ixtiyari xarakter daşıyır, ya da fərdi olaraq imtahan götürən şəxsin istəyindən asılı olaraq seçilir. İmtahan Komissiyasına suallar verərkən verilən sualların ədalətli, şəffafıq prinsiplərinə əsaslanmalı olması haqqında hər hansı məhdudiyət qoyulmamışdır. Bəzən, praktikada hüquq sahəsinə aidiyyəti olmayan sualların verilməsi hallarına rast gəlinəndə qeyd olunur. Namizədlərin seçilməsi ilə bağlı hər hansı təlimat mövcud deyil. Bu səbəbdən də, imtahan prosesi aydın metodologiyaya malik olamyıb, sistemli xarakter daşıyır.

İmtahanların qiymətləndirmə sistemi də problemlidir. Missiya müddətində BHK-ya ballar üzrə qiymətləndirilmənin hər hansı standartlara, obyektiv qaydalara əsaslanmadığı və şəffaf olmadığı bildirildi. Bundan əlavə, nəticələrin İmtahan Komissiyasının öz şəxsi mülahizələrinə əsaslandırıldığı da səslənən fikirlər içində idi. Bu cür hal, nəticələrin bilik və bacarığa əsaslanmayan, özbaşına qiymətləndirmənin nəticəsi olduğunu deməyə imkan verir. Məsələn, BHK-ya bildirildi ki peşə təcrübəsində müəyyən sahələrdə iş təcrübəsinə malik olmaq vəkilliyə qəbul prosesində maneə rolunu oynaya bilər, onlara QHT-lərdə, hökumətə müxalif hesab edilən hüquqşünaslarla ("müxalif hüquqşünaslar" da adlandırılır) birgə fəaliyyət göstərməyi misal göstərmək olar.

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ Qanun bu öhdəliklərin nələrdən ibarət olmasını qeyd etmir.

¹⁰⁰ *Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Qanun*, sit., maddə 8(II).

¹⁰¹ *Ibid.*, maddə 8(IV).

¹⁰² *Ibid.*, maddə 8(V).

Peşə Etikası

Vəkil qurumlarının ən vacib funksiyalarından biri "vəkil peşəsinin şərəf və ləyaqətini, vicdanlılığını, səriştəliliyini, etik davranış qaydalarını və intizamını təmin etməkdir"¹⁰³. *BMT Əsas Prinsiplərində* qeyd olunduğu kimi, vəkillərin peşəkar davranış qaydaları həmin peşə üzrə məsul qurum vasitəsilə, və ya qanunvericiliklə müəyyənləşdirilməlidir¹⁰⁴. Möhkəm davranış kodeksi vəkillərin beynəlxalq standartlara uyğun olaraq, yüksək peşə standartlarının təmin edilməsi və cəmiyyətdə vəkilliyin müdafiəsi üzrə davranış qaydalarının müəyyən edilməsində vacib alətlərdən hesab olunur¹⁰⁵.

Beynəlxalq standartlara əsasən, vəkil peşəkar fəaliyyətini qanunvericiliyə, standartlara və peşə etikasına uyğun olaraq yüksək məsuliyyət ilə yerinə yetirilməlidir¹⁰⁶. Burada əsas diqqət vəkillər üçün peşə öhdəlikləri kimi tanınan vicdanlı davranış və dürüstlüyə yönəldilməlidir¹⁰⁷. Vəkillər qaydalara, standartlara və etik normalar əsasında müştərilərinin istəkləri uyğun olaraq azad, qorxusuz və cəsərlə fəaliyyət göstərməlidirlər¹⁰⁸.

BMT Əsas Prinsipləri qeyd edir ki "vəkillər müştərilərinin maraqlarına hörmətlə yanaşmalıdırlar"¹⁰⁹. Prinsiplər həmçinin qeyd edir ki, vəkillər müştəriləri qarşısındakı vəzifə və öhdəliklərini hər zaman dürüst, müstəqil və ən peşəkar səviyyədə həyata keçirilməlidir¹¹⁰. Ən yüksək səviyyədə hüquqi xidmətlər göstərilməsi dedikdə: "(a) Müştərilərin hüquq və öhdəliklərinə uyğun olaraq vəkillərin hüquq və vəzifələri, həmçinin hüquq sisteminin fəaliyyət dairəsi çərçivəsində məsləhətlər vermək; (b) Müştərilərə bütün imkanlar daxilində yardım etmək və onları maraqlarının müdafiəsi üçün lazımi addımlar atmaq; (c) Ehtiyac olarsa, müştəriləri məhkəmələrdə, tribunallar və ya inzibati orqanlar qarşısında təmsil və müdafiə etmək"¹¹¹.

Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında qanuna əsasən, vəkillər müstəqildirlər və yalnız Qanunun tələblərinə tabedirlər¹¹². Qanuna müəyyən edir ki vəkillər hüquqi yardım üçün müraciət edən fiziki və hüquqi şəxslərin müdafiəçisi olmaq; onların mənafeələrini təhqiqat, istintaq, məhkəmə, digər dövlət orqanlarında, təşkilatlarında, qeyri-dövlət təşkilatlarında, xarici ölkələrdə və beynəlxalq təşkilatlarda təmsil etmək; öz fəaliyyətində qanunvericiliklə qadağan olunmamış və vəkil etikasına zidd olmayan bütün üsullardan və vasitələrdən istifadə etmək; peşə fəaliyyətini həyata keçirməklə əlaqədar müstəqil araşdırmalar aparmaq; müxtəlif orqanlardan və müəssisələrdən sübutlar toplamaq; xüsusi bilik tələb edən məsələlərin araşdırılması üçün mütəxəssislərdən rəy almaq; qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş qaydada texniki vasitələrdən istifadə etmək;

¹⁰³ *Sinqvi Bəyannaməsi*, sit., bənd 99(b).

¹⁰⁴ *Vəkillərin Rolu ilə bağlı Əsas Prinsiplər*, sit., prinsip 26.

¹⁰⁵ Şərq Tərəfdaşlığı Layihəsi Hesabatı, *Şərq Tərəfdaşlığı Ölkələrində Məhkəmə İslahatlarının Gücləndirilməsi, İşçi Qrup "Təkmil Məhkəmə Sistemi"*, İnsan Hüquqları və Qanunun Aliliyi Baş İdarəsi, səh. 68, Strazburq, may 2012.

¹⁰⁶ *Vəkillərin Rolu ilə bağlı Əsas Prinsiplər*, sit., prinsip 14.

¹⁰⁷ *Avropa Vəkilləri Davranış Qaydaları* 28 oktyabr 1988-ci ildə Avropa Vəkillər Kollegiyası və Hüquq Cəmiyyətləri Şurası (AVLHCS) Plenar İclası tərəfindən qəbul edilib və 28 noyabr 1998, 6 dekabr 2002 və 19 may 2006-cı illərdə AVLHCS tərəfindən dəyişdirilib, Ümumi Prinsiplər 2.2.

¹⁰⁸ *Sinqvi Bəyannaməsi*, sit., bənd. 83.

¹⁰⁹ *Vəkillərin Rolu ilə bağlı Əsas Prinsiplər*, sit., prinsip 15.

¹¹⁰ *Ibid.*, prinsip 14.

¹¹¹ *Ibid.*, prinsip 13.

¹¹² *Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Qanun*, sit., maddə 15(I).

qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada müdafiə və ya təmsil edilən şəxslə təkliddə, maneəsiz görüşüb danışmaq hüquqlarına malikdirlər¹¹³.

Eyni zamanda, qanun vəkillərin üzərinə müəyyən vəzifələr də qoyur. Peşə fəaliyyətini həyata keçirən vəkil qanunun tələblərini icra etməli, müdafiə edilən və ya hüquqları təmsil edilən şəxsin mənafeələrini qorumaq üçün qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş bütün üsullardan istifadə etməlidir; vəkil sirrini qorunmalı, vəkil andına və vəkil etikasına riayət etməlidir; hüquqi yardımın göstərilməsi üçün müraciət etmiş şəxsin maraqlarına zidd və hüquqlarının həyata keçirilməsinə mane olan hər hansı hərəkəti, müdafiəçisi olduğu şəxsin mənafeyinə zidd olaraq onun törədilmiş cinayətlə əlaqəsini və təqsirini təsdiq; zərərçəkmişlə barışığını elan və; ona qarşı qaldırılmış mülki iddianı qəbul etməməli, müdafiəsinə yönəlmiş şikayəti geri götürməməlidir¹¹⁴. Bundan əlavə, vəkillər mənafeyi təmsil edilən və ya müdafiə edilən şəxsin icazəsi olmadan hüquqi yardımın göstərilməsi ilə əlaqədar vəkilə məlum olan faktları və sənədləri, eləcə də mənafeyyəta, demokratik cəmiyyətdə ictimai qaydaya və ya dövlət təhlükəsizliyinə ziyan vura bilən; həmçinin yetkinlik yaşına çatmamışların mənafeələri və ya tərəflərin şəxsi və ailə həyatının müdafiəsi tələb edərsə belə ona məlum olan məlumatları yaymamalıdır¹¹⁵. Vəkillər peşə vəzifələrinin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar əldə etdiyi məlumatlardan, verdiyi məsləhətlər və arayışlardan öz məqsədləri və ya üçüncü şəxslərin mənafeələri üçün istifadə edə bilməz¹¹⁶. Vəkil öz öhdəliyinə götürdüyü işdən sonradan imtina edə bilməz¹¹⁷. Qanun xüsusilə qeyd edir ki, vəkil "Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın legalaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunundan irəli gələn tələblərə əməl etməlidir¹¹⁸.

Qanuna əsasən, vəkil qanun pozuntusuna yol verməsi nəticəsində müvəkkilinin və yaxud təmsil etdiyi şəxsin əmlakına vurduğu zərərə görə zərər çəkmiş qarşısında maddi məsuliyyət daşıyır¹¹⁹. Vəkilə müraciət etmiş fiziki və hüquqi şəxslərə məxsus və iddia obyektini olan əmlakın və hüquqların vəkil tərəfindən öz adına və ya başqa şəxslər üçün alınması və başqa yolla əldə edilməsi qadağandır¹²⁰. Vəkillər mütəmadi olaraq tədris-elm müəssisəsində peşə hazırlığına və

¹¹³ *Ibid.*, maddə 15(II).

¹¹⁴ *Ibid.*, maddə 16(I).

¹¹⁵ *Ibid.*

¹¹⁶ *Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Qanun*, maddə 17, vəkil sirri adlanır və deyilir:

- I. Vəkilin peşə vəzifələrinin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar aldığı məlumatlar, verdiyi məsləhətlər və arayışlar vəkil sirrini təşkil edir.
- II. Peşə vəzifələrini həyata keçirərkən məlum olan ibtidai istintaqın sirrini təşkil edən məlumatların vəkil tərəfindən yayılması yalnız prokurorun və yaxud müstəntiqin icazəsi ilə ola bilər.
- III. İbtidai istintaqın sirrini təşkil edən məlumatların yayılmasında təqsirli olan vəkillər Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada məsuliyyət daşıyırlar.
- IV. Müraciət etmiş şəxsə hüquqi yardımın göstərilməsi ilə əlaqədar olaraq vəkilə məlum olmuş hallar barədə o, şahid kimi çağırılı və dindirilə bilməz. Vəkil göstərilən hallar barədə izahat verməməli və ona etibar edən şəxsin bildirdiyi məlumatı yaymamalıdır.
- V. Vəkil sirrini təşkil edən məlumatlar vəkilin hüquqi yardım göstərdiyi cinayət, mülki və inzibati işlər üzrə, həmçinin həmin vəkilin iştirakı ilə aparılan məhkəmə prosesində sübut kimi qiymətləndirilə bilməz.
- VI. Bu maddənin IV və V hissələrində vəkillər üçün nəzərdə tutulmuş təminatlardan başqa digər təminatlar Azərbaycan Respublikasının cinayət-prosessual qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir.

¹¹⁷ *Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Qanun*, sit., maddə 16(I).

¹¹⁸ *Ibid.*

¹¹⁹ *Ibid.*, maddə 16(II).

¹²⁰ *Ibid.*, maddə 16(IV).

ixtisasının artırılmasına cəlb edilməlidirlər¹²¹. Bundan əlavə, vəkillərin Davranış Qaydaları nəzakətli və obyektiv olmaq, və siyasi bitərəfliyi qorumaq kimi vəkilə qarşı sonradan sui-istifadə oluna biləcək qeyri-müəyyən və şübhə doğuran əlavə tələblər də müəyyənləşdirir. Xüsusilə, nəzakətli olmaq ifadəsi subyektiv dəyərləndirməyə açıq bir məfhumdur. Bundan əlavə, siyasi bitərəfliyi qorumaq tələbi də problemlə anlaşıqlardan hesab olunur, belə ki, hakimlərdən fərqli olaraq müdafiə etdiyi şəxsin hüquqlarının partizan qaydada müdafiə etmək vəkilliyin əsas peşə xüsusiyyətlərindən biri olduğu üçün vəkillərin bitərəf olması ümumilikdə tələb olunmamalıdır. Hakim və Vəkillərin Müstəqilliyi barəsində BMT-nin Xüsusi Məruzəçisi qeyd etmişdir ki: "Vəkillərdən hakimlərdən tələb olunduğu kimi bitərəf olmaq tələb olunmur, lakin onlar da hakimlər kimi istənilən xarici təsirlərdən və müdaxilədən azad olmalıdırlar"¹²².

Təcrübədə Davranış Kodeksi vəkillərin davranış qaydalarının tənzimlənməsində səmərəli vasitə deyildir. BHK bu Kodeksin işlək bir təlimat olmaq əvəzinə, sadəcə dekorativ məqsədlə mövcud olduğunu düşünür. Komissiyaya bəzən vəkillərin adlarının bir çox hallarda korrupsiya hallarında çəkildiyivə ya onların müdafiə etdiyi şəxsin maraqlarına deyil, istintaqın maraqlarına xidmət etməsi barədə məlumatlar daxil olmuşdur. Sözügedən korrupsiya hallarına müştəriyə düzgün olmayan ödənişlərlə xidmət göstərmək; istintaqla əməkdaşlıq etmək; iştirak etmədiyi işin və ya görüşmədiyi şəxsin müdafiəsi işində sənədlərə qol çəkmək daxildir.

Yuxarıda göstərilən halların baş vermə səbəblərindən biri cinayət işlərinə çıxan vəkilə bir saat üçün ödənilən haqqın xeyli aşağı — 2 manat (təqribən bir Avro) olmasıdır. Bu məbləğ vəkilin reallıqda öz vəzifələrini yerinə yetirə bilməsə belə, süni şəkildə artırılmış işlər götürməsinə səbəb olur. Digər bir səbəb isə, vəkillərin öz müştərilərinin müdafiəsi üçün mövcud məhkəmə sisteminin qaydalarına uyğun şəkildə fəaliyyət göstərmək məcburiyyətində qalmalarıdır. Göstərilənlər deməyə əsas verir ki, bu və ya digər səbəbdən vəkillər insan hüquqlarının müdafiəsini təmin edə bilmirlər. Məsələn, beynəlxalq hüquq və standartlara görə həbs qətimkan tədbirinin qayda yox, istisna olmasına baxmayaraq, Azərbaycanda həbs qətimkan tədbirinin seçilmə dərəcəsi çox yüksəkdir¹²³. Həbs qətimkan tədbiri ilə bağlı çıxarılan qərarlardan vəkillər tərəfindən çox nadir hallarda etiraz edilir. Həmçinin, vəkillərin etik davranış qaydaları çərçivəsində müştərilərinin pozulmuş hüquqlarının müdafiəsi üçün çalışması uğursuz addım hesab olunur. Buna görə də, müştəri daha çox işin uğurla nəticələnməsi üçün "həqiqət axtarışında" olan vəkil deyil, istənilən vasitələrlə ona yardım edə biləcək vəkilin köməyindən istifadə etməyi üstün tutur. Bu halda, vəkilin hakim, prokuror və ya istintaqı aparan şəxslərlə sıx əlaqəsi yardımçı faktor rolunu oynaya bilər.

Vəkillərin fəalliyət göstərdikləri reallığın ümumi mənzərəsi, prinsiplərinə sadıq olan vəkillər üçün uğur əldə etməkdə xeyli çətinliklər yaradır. Hal-hazırkı

¹²¹ *Ibid.*, maddə 16(1).

¹²² *Hakim və Vəkillərin Müstəqilliyi barəsində BMT-nin Xüsusi Məruzəçisinin Hesabatı*, 28 iyul 2009, sit., A/64/181, bənd 12. Hakim və Vəkillərin Müstəqilliyi barəsində BMT-nin Xüsusi Məruzəçisi BMT İnsan Hüquqları Şurası tərəfindən hakim, vəkil və məhkəmə işçilərinə qarşı hücumların araşdırılması və onların müstəqilliyin qorunması üçün əldə edilən inkişafın məruzə edilməsi üçün müstəqil təyin olunmuş və mandat əldə etmiş mütəxəssisdır. Bax: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Judiciary/Pages/IDPIndex.aspx>.

¹²³ MSHBP, maddə 9.3; İnsan Hüquqları Şurası, Ümumi Şərh 36, bənd. 38; AİHM, *Kaszczyniec Polşaya qarşı*, İş nömrə 59526/00, 22 may 2007.

vəziyyətə hələ də dözümlülük nümayiş etdirilir və bu yöndə heç bir müsbət addım atılmır.

İntizam tədbiri

BMT Əsas Prinsiplərinə görə, intizam tədbirləri vəkillik, müstəqil orqan və ya məhkəmə tərəfindən yaradılan müstəqil və qərəzsiz qurum tərəfindən həyata keçirilməli və müstəqil məhkəmə baxışına tabe olmalıdır¹²⁴. İcraatlar bu prinsiplərin nəzdində vəkillərin davranış qaydaları haqqında kodeksə və digər etik davranış qaydalarına və standartlara uyğun aparılmalı¹²⁵ və ədalətli məhkəmə araşdırmasına uyğun olaraq çevik və ədalətlə həyata keçirilməlidir¹²⁶. Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin *R (2000) 21 sayılı Təvsiyyəsi* özbaşına tətbiq edilən intizam tədbirini qadağan edir və vəkillərin "peşə fəaliyyətlərini həyata keçirərkən hər hansı müdaxilədən, məhdudiyətdən, bir-başa və dolaylı yolla edilən hədə-qorxudan azad, vəkillərin müstəqilliyini təmin edən sistemin yaradılmasını tələb edir"¹²⁷.

İntizam tədbirini həyata keçirən orqanın, məhkəmənin və ya tribunalın həm institusional, həm də fərdi müstəqilliyinin olması tələb olunan digər şərtlərdən biridir. İnstitusional müstəqillik dedikdə, intizam tədbiri görən qurumun təşkil olunarkən və idarə edilərkən icra və ya digər orqanların xarici müdaxiləsinin qarşısını almaq iqtidarında olması nəzərdə tutulur. Fərdi müstəqillik və qərəzsizliyə gəldikdə isə, intizam tədbiri görən qurumun üzvlərinin qərar qəbul etmədə müstəqil olması başa düşülür¹²⁸.

1-ci Fəsilə də qeyd edildiyi kimi, intizam tədbirləri Vəkillər Kollegiyasının törəmə orqanı olan İntizam Komissiyası tərəfindən həyata keçirilir. Bu səbəbdən də, onun müstəqilliyi qanunvericiliklə müəyyənləşdirilir. İntizam Komissiyası vəkilin intizam məsuliyyətinə cəlb edilməsi və Kollegiyaya üzvlükdən çıxarılması haqqında, onlar tərəfindən peşə fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı yol verilən intizam pountularına dair şikayət və müraciətlərə, həmçinin intizam cəzasının vaxtından əvvəl götürülməsi barədə vəkilin ərizəsinə baxır¹²⁹. Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyəti tərəfindən göndərilən şikayətlərə intizam icraatının başlandığı gündən bir ay müddətində baxılır¹³⁰. İntizam Komissiyası Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyəti vasitəsi ilə məhkəmələrdən, prokurorluq orqanlarından, polis orqanlarından, müəssisə, idarə və təşkilatlardan və Əsasnamədə göstərilən digər subyektlərdən zəruri olan məlumat və sənədləri ala bilər¹³¹. Komissiya həm də Rəyasət Heyəti vasitəsi ilə ekspert rəyi almaq səlahiyyətinə də malikdir¹³².

Vəkillər aşağıdakı pozuntulara yol verdikdə də intizam məsuliyyətinə cəlb edilə bilərlər:

- Vəkil peşə borcunu həyata keçirərkən Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Qanunun;

¹²⁴ *BMT-nin Vəkillərin Rolu bağlı Əsas Prinsipləri*, sit., prinsip 28.

¹²⁵ *Ibid.*, prinsip 29.

¹²⁶ *Ibid.*, prinsip 27.

¹²⁷ *Nazirlər Komitəsinin üzv Dövlətlərə vəkillik ixtisasının azad həyata keçirilməsi haqqında R (2000) 21 nömrəli Təvsiyyəsi*, Avropa Şurası, sit., Müqəddimə.

¹²⁸ İnsan Hüquqları Şurası, *Ümumi Şərh 32*, bənd 19–21.

¹²⁹ *Vəkillərin İntizam Komissiyası haqqında Əsasnamə*, sit., maddə 3.1.

¹³⁰ *Ibid.*, maddə 6.1.

¹³¹ *Ibid.*, maddə 3.2.

¹³² *Ibid.*

- Digər qanunvericilik aktlarının tələblərinin;
- Vəkillərin davranış qaydaları haqqında Əsasnamənin;
- Vəkil etikasının normalarının pozulması halları aşkar olunduqda¹³³.

İntizam məsuliyyətinə cəlb etməyə əsas verən hallar barədə siyahının uzunluğu narahatlıq doğuran məsələdir. Beynəlxalq insan hüquqlarının ən vacib prinsiplərindən biri insan hüquqlarına hər hansı formada təsir edən tədbirlərin aydın və birmənalı yazılmış qanuna uyğunluğunu tələb edən qanunçuluq prinsipidir. İcraatın qanuna uyğunluğu dedikdə, bu qanunun təkcə mövcudluğundan yox, həm də keyfiyyətindən bəhs edilir¹³⁴. Xüsusilə onu qeyd etmək lazımdır ki, hüquq öngörülən olmalıdır, çünki "əgər hər hansısa norma vətəndaşlar üçün öz hərəkət və ya hərəkətsizliyini tənzimləyəcək dərəcədə kifayət qədər açıq şəkildə ifadə edilməmişdirsə, "qanun" olaraq qəbul edilə bilməz: şəxs — əgər zəruri hüquqi məsləhətə ehtiyac varsa — həmin şəraitdə nəticələr doğura biləcək ən uyğun halı öngörməlidir"¹³⁵.

Vəkilə qarşı tətbiq edilən hər hansı intizam tədbiri onun insan hüquqlarına, şəxsi həyata hörmət, fikir və toplaşma azadlığına təsir edə bilər. Bunu nəzərə alaraq seçilmiş intizam tədbirinin əsasları kifayət qədər açıq və qanuna uyğun olmalıdır. İntizam məsuliyyəti qanunla və ya məcəllə ilə "ümumi və hesablanmış şəkildə tətbiqini" nəzərdə tutduqda, sözügedən tədbirin uzaqgörənlik tələbinə cavab verməsi şübhə doğura bilər¹³⁶. Siyahıdan da görüldüyü kimi, "Digər qanunvericilik aktlarının tələblərinin pozulması" kateqoriyası da daxil olmaqla, intizam icraatının başlanması üçün kifayət qədər geniş əsaslar müəyyən edilmişdir. Həmçinin, qeyd etmək lazımdır ki, İntizam Komissiyası haqqında Əsasnamədə bu kateqoriyanın intizam icraatının başlanması üçün əsas kimi göstərilməmişdir¹³⁷. Digər əsaslar vəkillərin hansı hallarda intizam icraatına başlanılacağını görməyə imkan verməyərək, onların eyni dərəcədə və geniş şəkildə şərh edilməsinə imkan yaradır.

İntizam icraatı Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyəti tərəfindən irəli sürülür¹³⁸. İntizam Komissiyası intizam icraatının başlandığı gündən bir ay müddətində, bir qayda olaraq, vəkilin iştirakı ilə araşdırma aparır və müvafiq rəyini Rəyasət Heyətinə təqdim edir¹³⁹. İntizam Komissiyasının sədri intizam iclasının hazırlığında məsuliyyət daşıyır. O, iclasın yeri, vaxtı, gündəliyini və iclasa dəvət edilən şəxslərin siyahısını müəyyən edir¹⁴⁰. İntizam Komissiyasının üzvlərinə və dəvət olunan şəxslərə iclasa ən gec iki gün qalmış, məsuliyyət məsələsinə baxılan vəkilə isə ən gec üç gün qalmış iclasın vaxtı və yeri barədə xəbərdarlıq edilir¹⁴¹. Məsuliyyət məsələsinə baxılan vəkilin iclasın günü barədə müvafiq qaydada xəbər edilməməsi və ya üzrlü səbəbdən iclasa gəlməməsi məsələyə baxılmasını təxirə salır¹⁴². İclas komissiya üzvlərinin yarısından çoxu iştirak etdikdə etibarlı

¹³³ *Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Qanun*, maddə 22(I).

¹³⁴ *Malone Birləşmiş Krallığa qarşı*, AİHM, Ərizə nömrə 8691/79, 2 avqust 1984-ci il Qərar, bənd 67.

¹³⁵ *Ibid.*, bənd 66.

¹³⁶ *Oleksandr Volkov Ukraynaya qarşı*, AİHM, Ərizə nömrə 55480/00, 9 yanvar 2013-cü il Qərarı, bənd 178.

¹³⁷ *Vəkillərin İntizam Komissiyası haqqında Əsasnamə*, sit., maddə 1.2.

¹³⁸ *Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Qanun*, sit., maddə 22(V).

¹³⁹ *Ibid.*, maddə 22(IV).

¹⁴⁰ *Vəkillərin İntizam Komissiyası haqqında Əsasnamə*, sit., maddə 6.2.

¹⁴¹ *Ibid.*, maddə 6.3.

¹⁴² *Ibid.*, maddə 6.4.

hesab edilir¹⁴³. İntizam Komissiyası tərəfindən rəy qəbul edilməsi üçün səs çoxluğu tələb olunur, İntizam Komissiyasının iclasında axırıncı səsi ona sədrlik edən şəxs tərəfindən verilir¹⁴⁴. Komissiyanın rəyi komissiyada iştirak etmiş bütün üzvlər tərəfindən imzalanır¹⁴⁵. İntizam Komissiyasının üzvünün xüsusi rəyi olduqda həmin rəy İntizam Komissiyasının rəyinə əlavə olunur¹⁴⁶. Komissiyasının rəyi elan edildiyi gündən qəbul edilmiş hesab edilir və dərhal Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinə təqdim edilir¹⁴⁷.

İntizam Komissiyasının iclasında işinə baxılan vəkilin aşağıdakı hüquqları vardır:

- Ərizə və müraciət və digər materiallarla tanış olmaq;
- İzahat və vəsatətlər təqdim etmək;
- İntizam Komissiyasının iclasının vaxtı və yeri barədə məlumatlanmaq;
- İntizam Komissiyasının hər hansı üzvünün qərəzsizliliyinə şübhə doğuran hallar olduqda ona qarşı etiraz etmək;
- İntizam Komissiyasının iclasında iştirak etmək, izahat və vəsatətlər vermək, sənədlər təqdim etmək;
- İntizam Komissiyasının rəyinin surətini almaq¹⁴⁸.

Vəkilin hərəkətində pozuntu müəyyən edilmədikdə və ya icraata başlama müddəti keçdikdə intizam icraatına xitam verilə bilər¹⁴⁹. Vəkil haqqında intizam tənbehi intizam pozuntusunun aşkar edildiyi gündən altı ay, törədildiyi gündən isə bir il müddətində tətbiq edilə bilər¹⁵⁰.

Vəkil yalnız Vəkillərin İntizam Komissiyasının rəyinə əsasən Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti tərəfindən intizam məsuliyyətinə cəlb edilir¹⁵¹. Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti tərəfindən vəkilə aşağıdakı intizam tənbehləri tətbiq edilə bilər:

- irad tutma;
- töhmət;
- üç aydan bir il müddətinədək vəkillik fəaliyyəti ilə məşğul olmanın dayandırılması¹⁵².

İntizam icraatı üçün müəyyən olunan qaydalar İntizam Komissiyasının nəzdində ictimaiyyətə açıq olsa da, BHK Rəyasət Heyəti tərəfindən intizam məsuliyyəti tətbiq edilən vəkil barəsində qərar qəbul etmə ilə əlaqədar intizam icraatını tənzimləyən hər hansı sənədin mövcudluğundan xəbərdar deyil.

Vəkillər Kollegiyasından xaric edilməyə səbəb ola biləcək "əsaslar" olduqda, İntizam Komissiyasının rəyi əsasında Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti məsələnin həlli üçün məhkəməyə müraciət edərək həmin məsələ ilə bağlı

¹⁴³ *Ibid.*, maddə 6.7.

¹⁴⁴ *Ibid.*, maddə 6.10.

¹⁴⁵ *Ibid.*, maddə 6.11.

¹⁴⁶ *Ibid.*, maddə 6.12.

¹⁴⁷ *Ibid.*

¹⁴⁸ *Ibid.*, maddə 5.

¹⁴⁹ *Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Qanun*, sit., maddə 22(VI).

¹⁵⁰ *Ibid.*, maddə 22(III).

¹⁵¹ *Ibid.*, maddə 22(II).

¹⁵² *Ibid.*, maddə 22(VI).

məhkəmə qərarı qanuni qüvvəyə minənədək vəkilin fəaliyyətini dayandıra bilər¹⁵³. Bu səbəblə də məsələ ilə əlaqədar qərar yalnız məhkəmə tərəfindən verilir. Qanunda və ya digər normativ aktlarda göstərilən əsasların nələrdən ibarət olması və daha ciddi pozuntunun dərəcələri qeyri-müəyyən olaraq qalır. 3-cü Fəsildə də müzakirə edildiyi kimi, bu tip hallar təcrübədə vəkillərin əsassız olaraq fəaliyyətlərinə son qoyulmasına və onlara qarşı özbaşına cəzaların tətbiqini yol açır.

Vəkilin Vəkillər Kollegiyasından xaric edilməsi onun vəkillik fəaliyyətinin xitam olunmasına gətirib çıxarır¹⁵⁴. Barəsində vəkillik fəaliyyəti ilə məşğul olmanın dayandırılması haqqında qərar qəbul edilmiş şəxs Vəkillər Kollegiyasının seçkili orqanlarında vəzifəyə seçilə bilməz¹⁵⁵. Vəkillərin fəaliyyətinə Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin qərarı ilə xitam verilir. Vəkillər Kollegiyasının üzvlüyündən xaric edilmə və üzvlük haqqını altı aydan artıq müddətdə üzürsüz səbəbdən ödəməmə halları olduqda vəkillərin fəaliyyətinə xitam verilməsi yalnız vəkilin Kollegiyadan xaric olunması barədə məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qərarı əsasında həyata keçirilə bilər¹⁵⁶.

Nəticə

Azərbaycanda vəkillərə qarşı intizam icraatı, davranış qaydaları üzrə standartlar və ixtisas imtahanları obyektiv meyarlardan, şəffaflıqdan və uzaqgörənlik prinsipindən uzaqdır. Həmçinin, daha sərt cəzaların tətbiqi ilə bağlı qanunda, təcrübədə və ya təlimatlarda açıq meyarların olmaması da ciddi narahatlıq doğurur. Standartlardakı boşluqlar təcrübədə problemlərin yaranmasına, vəkillik statusuna yiyələnmədə və vəkillərin intizam icraatı vasitəsilə "qurbana" çevrilməsində özbaşına və qeyri-bərabər ölçülərin yaranmasına səbəb olur.

Hətta açıq-aydın standartlar olduğu təqdirdə belə, onlara riayət edilməsi praktikası çox zəifdir. Misal olaraq, İntizam Komissiyası haqqında Əsasnamədə vəkillərin intizam icraatı ilə bağlı hüquqlarının sadalanması müsbət hal kimi qiymətləndirilsə də, təcrübədə həm Azərbaycan qanunvericiliyinə, həm də beynəlxalq insan hüquqları və Vəkillərin Rolu haqqında *BMT-nin Əsas Prinsiplərinə* (prinsip 27) zidd olaraq, həmin hüquqlara əməl edilməməsi hallarına rast gəlinir. İntizam icraatı və standartların faktiki tətbiqi və onların Azərbaycanın beynəlxalq insan hüquqları qarşısında öhdəliyinə uyğunluğu məsələsi növbəti fəsildə müzakirə olunacaq.

¹⁵³ *Ibid.*, maddə 22(VIII).

¹⁵⁴ *Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Qanun*, maddə 22(II). Vəkilin fəaliyyətinə bu hallarda xitam verilir: öz arzusu ilə fəaliyyətinə xitam verilməsi barədə yazılı ərizə verildikdə; barəsində məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş ittihamedici hökmü və ya tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqinə dair qərarı olduqda; fəaliyyət qabiliyyətsizliyi və ya məhdud fəaliyyət qabiliyyətliliyi məhkəmə tərəfindən müəyyən edildikdə; vəfat etdikdə və ya məhkəmə tərəfindən ölmüş elan edildikdə və ya itkin düşmüş elanedildikdə; Vəkillər Kollegiyasının üzvlüyündən xaric edildikdə; bu qanunla vəkilliyə namizədlər üçün müəyyən edilmiş tələblərə uyğun gəlmədiyi aşkar edildikdə; üzvlük haqqını altı aydan artıq müddətdə üzürsüz səbəbdən ödəmədikdə.

¹⁵⁵ *Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında Qanun*, sit., maddə 22(VII).

¹⁵⁶ *Ibid.*, maddə 23(II).

III FƏSİL: İntizam sistemində sui-istifadə halları və vəkillərin fəaliyyətində rastlanan digər əngəllər

Vəkillərin müstəqilliyi ilə bağlı beynəlxalq standartlara əsasən, dövlətlər vəkillərin öz hüquq və vəzifələrini təhlükəsiz şəkildə həyata keçirə bilmələrinə təminat verməli və qorumalıdır. *BMT-nin Vəkillərin rolu ilə bağlı Əsas Prinsipləri* hökumətlərdən tələb edir ki vəkillər: "(a) öz fəaliyyətlərini heç bir hədə-qorxu, maneə, təqib və ya əsassız müdaxilə olmadan həyata keçirə bilsinlər; (b) azad şəkildə ölkə daxilində və ölkədən kənar müştərilərinə hüquqi xidmət göstərmək üçün səyahət edə bilsinlər; və (c) qanunla müəyyən edilən vəzifələrini, standartları və etik davranış qaydalarını həyata keçirərkən, heç bir ittihama və ya inzibati, iqtisadi və digər sanksiyalarla hədə-qorxuya və ya məhdudiyətlərə məruz qalmayacaqlar"¹⁵⁷. Bu müdafiə müxanizmləri səmərəli hüquqi xidmətlərin göstərilməsi üçün çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir¹⁵⁸.

Dövlət vəkillərin öz peşəkar fəaliyyətini həyata keçirərkən təmsil etdiyi şəxslə və ya müdafiə etdiyi şəxsin ittiham olunduğu işə görə eyniləşdirilməməsinə təminat verməlidir. Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin R (2000) 21 sayılı Təvsiyyəsində dövlətlərin görməli olduğu tədbirlər belə sadalanır "...dövlət Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının müddəalarını əsas götürərək, vəkillər peşə fəaliyyətini heç bir ayrı-seçkiliyə məruz qalmadan və dövlət və ictimai müdaxilə olmadan həyata keçirməsinə hörmət etməli, onu müdafiə və təbliğ etməlidir".

Aşağıda da müzakirə edildiyi kimi, vəkillərin təmsil etdikləri şəxslərin insan hüquqlarının, həmçinin insan hüquqları müdafiəçilərinin özlərinin əsassız təqiblərdən qorunması beynəlxalq insan haqlarının öhdəliyi altına düşür. Vəkillərə və hüquqşünaslara olan təqiblər, onların təmsil etdikləri şəxslərin aşağıdakı hüquqlarının pozuntusuna gətirib çıxarır: ədalətli məhkəmə araşdırması hüququ (AİHM, maddə 6; MSHBP, maddə 14), yaşamaq hüququ (AİHM, maddə 5; MSHBP, maddə 9), işgəncə və pis rəftardan azad olmaq hüququ (AİHM, maddə 3; MSHBP, maddə 7). İntizam icraatı vəkillərin ədalətli məhkəmə araşdırması hüququ ilə uyğunluq təşkil etməli və vəkillərin insan hüquqlarının pozuntusuna səbəb olacaq sanksiyaların tətbiqinə gətirib çıxarmamalıdır. Bu hüquqlara, ifadə azadlığı (AİHM, maddə 10; MSHBP, maddə 19), toplaşma azadlığı (AİHM, maddə 11; MSHBP, maddə 22), şəxsi həyata hörmət hüququ (AİHM, maddə 8; MSHBP, maddə 17), eyni zamanda Fərdlərin, Qrup və Qurumların Cəmiyyətin Hamılıqla Tanınmış Fundamental İnsan Hüquqları və Azadlıqlarını Qoruyan Hüquq və Məsuliyyəti haqqında Deklarasiyasında insan hüquqlarını müdafiə edən vəkillərə də şamil olunan hüquqlar daxildir.

Azərbaycanda vəkillər cinayət ittihamı, intizam icraatı və digər inzibati tədbirlər də daxil olmaqla müxtəlif üsullar ilə təqiblərə məruz qalırlar. İnsan hüquqlarını müdafiə edən vəkillərin vəkillikdən xaric edilməsi, cinayət ittihamı, axtarışlar, aktivlərinin dondurulması, yalnız vəkillərə qarşı deyil, jurnalistlər də daxil olmaqla, bütün digər insan hüquqları müdafiəçilərini qarşı edilən təcavüzün bariz nümunəsidir. Hər bir halda, intizam tədbirləri insan hüquqlarının müdafiəsi ilə məşğul olan və Vəkillər Kollegiyasının üzvü olan vəkillərə qarşı əsas cəzalandırma metodu olaraq qalır.

¹⁵⁷ *BMT-nin vəkillərin rolu ilə bağlı Əsas Prinsipləri*, sit., prinsip 16.

¹⁵⁸ *Ibid.*, prinsiplər 16(b), 22.

Azərbaycanda vəkillərə qarşı intizam tənbehləri mütəmadi olaraq tətbiq edilir. BHK-a bildirildi ki, siyasi motivli və ya həssas işlər istisna olmaqla, Kollegiya, hüquq-mühafizə orqanlarının və məhkəmələrin göstərdiyi təzyiqlərə dözümlü yanaşa bilər. Bu cür işlərdə, Kollegiya, vəkillərin müstəqilliyini müdafiə etməyə qadir olur və hətta bəzi işlərdə hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən təzyiq göstərilən vəkilləri uğurla müdafiə edə bilər.

Digər işlər vəkillərin etik davranış kodeksini gündəmə gətirən korrupsiya halları ilə bağlı müştərilərdən gələn şikayətlərdən ibarətdir. BHK-ya Kollegiyanın bir çox hallarda korrupsiya ilə bağlı şikayətləri görməməzlikdən gəldiyi bildirildi. Digər geniş yayılan ənənə də odur ki, bir çox vəkillər potensial münafişə yaranmasına və ya müştərilərinin maraqları ilə ziddiyət təşkil etməsinə baxmayaraq, hüquq-mühafizə orqanları ilə əməkdaşlıq edirlər. Bütün bunlar Vəkillər və Vəkillik Fəaliyyəti haqqında Qanunla ziddiyət təşkil edir və belə ki, vəkillər: "...hüquqi yardımın göstərilməsi üçün müraciət etmiş şəxsin maraqlarına zidd və hüquqlarının həyata keçirilməsinə mane olan hər hansı hərəkəti etməməli"¹⁵⁹ və "insanların hüquq və azadlıqlarını, qanuni maraqlarını pozan, onların şərəf, ləyaqət və işgüzar nüfuzunu ləkələyə biləcək hərəkətlərə (və ya hərəkətsizliyə) yol verməməlidir"¹⁶⁰.

Qanunun birbaşa müddəalarına baxmayaraq, Beynəlxalq Hüquqşünaslar Komissiyasına mühüm sayda vəkillərin hüquq-mühafizə orqanları ilə əməkdaşlıq edib, təmsil etdikləri insanların işgəncə və pis-rəftar, qanunsuz azadlıqdan məhrum etmə kimi insan hüquqları pozuntularına yol verdikləri bildirilmişdir. Halbuki, bütün bunlar həmin vəkillərin intizam məsuliyyətinə cəlb edilməsinə səbəb olan hallar sırasına aid edilmir. Vəkillər Kollegiyası ya bu cür hallara qarşı çox dözümlü münasibət göstərir, ya da əsas vəzifələrindən biri olan vəkillərin peşə toxunulmazlığını qorumaq məsuliyyətini yerinə yetirə bilmir¹⁶¹.

Missiya müddətində BHK-ya müxtəlif mənbələrdən verilən məlumata əsasən, bəzən bir vəkilin rəsmi olaraq eyni zamanda onlarla işin üzərində işlədiyi, lakin praktikada səmərəli hüquqi xidmət göstərə bilmədiyi məlum oldu. Lazımı sənədlərə imza ataraq, vəkil göstərdiyi xidmətlərin müqabilində ödəniş (qonorar) alır. Bu hərəkətlər vəkillərin peşə etikasına zidd olmaqla yanaşı, müdafiə etdiyi şəxslərin ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnu pozaraq, onları cinayət icraatında səmərəli müdafiədən məhrum edir. Bu təcrübənin vəkillər arasında yayılmış bir praktika olmasına baxmayaraq, onlara qarşı heç bir intizam tədbirləri görülmür.

Son zamanlar xüsusilə geniş vüsət alan üçüncü kateqoriya işlər, müxtəlif əsaslarla insan hüquqları müdafiəçilərinə qarşı yönələn işlərdir. Bir çox işlər hakimlər tərəfindən irəli sürülmüş işlərdir ki, həmin işlərdə vəkillərin məhkəmə prosesi zamanı etik davranış qaydalarını pozduğu iddia olunur. Missiya müddətində Beynəlxalq Hüquqşünaslar Komissiyasına yüksək nüfuzlü və ya siyasi xarakterli işlərdə Vəkillər Kollegiyasının vəkilləri müdafiə etmək iqtidarında olmadığı və ya sadəcə istəmədiyi bildirildi. Vəkillər Kollegiyası siyasi aktiv insanları, insan hüquqları müdafiəçilərini və ya siyasi liderləri müdafiə edən vəkillərə qarşı alət rolunda çıxış edərək, onların vəkillikdən uzaqlaşdırılmasına və ya onlara qarşı hər hansısa intizam tədbiri görülməsinə nail olur. Bundan əlavə, intizam

¹⁵⁹ *Vəkillər və Vəkillik Fəaliyyəti haqqında Qanun*, sit., maddə 16.I.

¹⁶⁰ *Vəkillərin davranış qaydaları haqqında Əsasnamə*, maddə 8.2.

¹⁶¹ *Sinqvi Bəyannaməsi*, sit., bənd 99(b); *Nazirlər Komitəsinin üzv Dövlətlərə vəkilli ixtisasının azad həyata keçirilməsi haqqında R (2000) 21 nömrəli Təvsiyyəsi*, sit., prinsip V.4(g).

icraatı ədalətli bir prosesin keçirilməsinə təmin verməyə bilər. Belə ki, qərara qarşı appelyasiya şikayəti qanunsuz əsasla verilmiş qərarın yoxlanılmasında səmərəli vasitə rolunu oynamır. Vəkillərin yüksək peşə standartlarını təmin etmək yerinə, onların funksiyalarını həyata keçirməyə maneçilik törədən qanunsuz və subyektiv əsaslı intizam icraatlarının həyata keçirilməsi BHK da daxil olmaqla, ətrafda ciddi narahatlıqla qarşılanır. Bu narahatlıq Komissiyanın missiya müddətində eşitdiyi şahid ifadələrində də öz təsdiqini tapmışdır.

Bir sıra işlərdə vəkillərə qarşı şübhəli cinayət icraatlarının başladılması onların fəaliyyətinə təqib və repressiya vasitələri hesab edilir. İttihamlar bir çox hallarda intizam icraatının başlanması və vəkilin Kollegiyadan xaric olunması ilə nəticələnir.

Aşağıda ümumiləşdirilən ayrı-ayrı işlər müxtəlif vasitələrlə vəkillərə qarşı olan təzyiqlərin ümumi mənzərəsini təsvir etməyə xidmət edir.

Vəkillərə qarşı cinayət və intizam icraatları

*İntiqam Əliyev*¹⁶²

Tanınmış insan hüquqları müdafiəçi¹⁶³, Hüquq Maarifçiliyi Cəmiyyətinin rəhbəri, İntiqam Əliyev qanunsuz sahibkarlıq, vergidən yayınma və vəzifə səlahiyyətlərini aşmaqda ittiham edilərək 22 aprel 2015-ci il tarixində Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsi tərəfindən 7 il yarım müddətinə həbs cəzası ilə azadlıqdan məhrum edilmişdir. İ. Əliyevə qarşı ittihamların əsas etibarilə siyasi xarakter daşdığı güman edilir. Reallıqda Əliyevin həbsinin onun insan hüquqlarının, həmçinin müxalifət liderlərinin və insan hüquqları müdafiəçilərinin müdafiəsindəki roluna qarşı cavab olaraq həyata keçirildiyi deyilir¹⁶⁴. İntiqam Əliyev həbsdə olarkən, onun iş yerində aparılan axtarışlar nəticəsində təmsil etdiyi şəxslərə məxsus sənədlər, eyni zamanda Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə göndərilən işlər istintaq orqanları tərəfindən AİHK-nın 34-cü maddəsi və 1 nömrəli Protokolu-nun 3-cü maddəsi pozularaq götürülmüşdür¹⁶⁵. Qapalı şəkildə keçirilən iclasda, Ali Məhkəmə, Baş Prokurorun vəsatətindən sonra İntiqam Əliyevi ona qarşı tətbiq edilən cəzanın müddətini beş ilədək azaldaraq şərti olaraq azadlığa buraxdı¹⁶⁶. Hal-hazırda iş Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə göndərilib.

Qurban Məmmədov

2012-ci ilin sentyabr ayında, Qurban Məmmədov avtomobili ilə qəzaya uğramış və nəticədə qəza avtomobil dayanacağında işləyən gözətçinin ayağının zədə alınmasına səbəb olmuşdur. Qəzadan xeyli sonra, 2013-cü ilin iyun ayında, hüquq müdafiəçisi Qurban Məmmədov həbs olundu. O daha sonra 3 il müddətinə azadlıqdan

¹⁶² İntiqam Əliyev 1999-cu il Qanunun qəbulu ilə birlikdə Vəkillər Kollegiyasının üzvlüyünə qəbul edilməkdən imtina edilmişdi.

¹⁶³ İntiqam Əliyev, Ənnağı Hacıbəyli və Fərman Hüseynli Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən verilən lisenziya ilə fəaliyyət göstərirdilər. Onlar 2004-cü ildə lisenziyanın ləğvindən sonra Vəkillər Kollegiyasına qəbul edilmədilər. İddia edilir ki, lisenziya ilə çalışan digər şəxslər Kollegiyaya qəbul edilmişdilər.

¹⁶⁴ *Azərbaycan: BHK insan hüquqları müdafiəçisi İntiqam Əliyevin azadlığa çıxmasını alqışlayır*: <http://www.icj.org/azerbaijan-icj-welcomes-release-of-human-rights-lawyer-intigam-aliyev/>; Həmçinin bax: *BHK-nın Ənnağı Hacıbəyli Azərbaycana qarşı və digər 28 ərizə ilə bağlı təqdimatları*, <http://www.icj.org/icj-submits-annagi-hajibeyli-v-azerbaijan-and-28-other-applications/>.

¹⁶⁵ *Ənnağı Hacıbəyli Azərbaycana qarşı*, Ərizə nömrə 2204/11, Qərar, Strazburq, 22 oktyabr 2015-ci il, bənd 87.

¹⁶⁶ *Azərbaycan: BHK hüquqşünas İntiqam Əliyevin azadlığa çıxmasını alqışlayır*, sit., <http://www.icj.org/azerbaijan-icj-welcomes-release-of-human-rights-lawyer-intigam-aliyev/>; Həmçinin bax: *BHK-nın Ənnağı Hacıbəyli Azərbaycana qarşı və digər 28 ərizə ilə bağlı təqdimatları*, sit.

məhrum edilmiş, lakin sonradan 2014-cü ilin dekabr ayında azadlığa buraxılmışdır. Bir çox müstəqil ekspertlər hesab edirlər ki, Məmmədovun həbsi onun siyasi işləri təmsil etdiyinə və hakimiyyəti tənqid etdiyi üçün siyasi sifarişli olmuşdur.

Əlaif Həsənov

Vəkil Əlaif Həsənov məhkumluğu olduğu əsas gətirilərək Vəkillər Kollegiyasından çıxarılmışdır. Cənab Həsənov Leyla Yunus, Xədicə İsmayıl və İlqar Məmmədov kimi bir çox tanınmış hüquq müdafiəçilərinin məhkəmə işlərində onları təmsil etmişdir. Leyla Yunusun həbsi zamanı, Əlaif Həsənov öz Facebook hesabından Yunusun kamera yoldaşı tərəfindən təzyiqa məruz qalması barədə məlumat yaymışdır. Bundan sonra, Əlaif Həsənova qarşı 6 noyabr 2014-cü ildə ittiham irəli sürülür və o verdiyi bəyanatlara görə Cinayət Məcəlləsinin 147.1 (böhtan) maddəsi ilə 240 saatlıq ictimai işlərə cəlb olunur. Üzərində ittiham hökmünün olması əsası ilə, Həsənov 3 iyul 2015-ci il tarixində Vəkillər Kollegiyasının üzvlüyündən xaric edilir. Vəkil iddia edir ki, Rəyasət Heyəti də daxil olmaqla, Kollegiyada məhkumluğu olan bir sıra üzvləri olmasına və onların işlərini davam etmələrinə baxmayaraq, yalnız onun işində ayrı-seçkiliyə yol verilib. Bundan əlavə, Əlaif Həsənov Rəyasət Heyətinin sözügedən iclas barədə ona məlumat verilmədiyini və fəaliyyətinin dayandırılması barədə xəbəri xəbər saytlarından aldığı bildirir. Xəbər saytlarından birində Rəyasət Heyətinin iclasında bir üzvün iştirakını şübhə altına alan xəbər çıxması, Həsənovun iclasın ümumiyyətlə keçirilməsi faktını şübhə altına almasına səbəb olmuşdu. O iddia edir ki, o nə İntizam Komissiyasının iclasına çağırılıb, nə də ki ona irəli sürülən ittihamlar ilə bağlı suallar verilib. Bu səbəbdən də, vəkil vurğulayır ki, vəkillikdən xaric edilmə səbəbi tamamilə qeyri-müəyyəndir¹⁶⁷.

Bu məsələlər BHK-nın müşahidəçilərinin də iştirak etdiyi 23 iyun 2016-cı il tarixində Bakı İnzibati-İqtisadi Məhkəməsində Əlaif Həsənovun işi ilə bağlı keçirilən məhkəmə iclasında qaldırıldı. İclas zamanı, Vəkillər Kollegiyasının nümayəndəsi İntizam Komissiyası iclasının qeydlərinin xülasəsini hakimə və Əlaif Həsənova təqdim etsə də, bütöv qeydlərin olmadığını təsdiq etdi. Xülasənin kifayət etməsi əsası ilə, məhkəmə, iddiaçının Vəkillər Kollegiyası tərəfindən daha çox sənədlərin təqdim edilməsi ilə bağlı vəsatətini rədd etdi. Hakim, həmçinin, iddiaçının iclasın keçirildiyini təsdiq edəcək və şahid qismində ifadə verə biləcək İntizam Komissiyasının digər üzvlərinin çağırılması tələbindən də imtina etdi. İnzibati-İqtisadi Məhkəmə iddiaçının onun vəkillikdən xaric edilməsi ilə bağlı qərarın ləğv edilməsi tələbinə dair iddiasını bütövlükdə rədd etdi.

Namizəd Səfərov, Hidayət Süleymanov və Lətifə Əliyeva

2005 və 2006-cı illərdə, Vəkillər Kollegiyasının üç üzvü: Namizəd Səfərov, Hidayət Süleymanov və Lətifə Əliyeva Kollegiyadan uzaqlaşdırıldı. Rəyasət Heyətinin iclasında vəkillərin peşə fəaliyyətlərini həyata keçirərkən pozuntulara yol verdikləri bildirilirdi. Vəkillər iddia edirlər ki, onlar heç vaxt iclasa dəvət edilməmişdir, belə ki, vəkillikdən xaric edilmə ilə əlaqədar qərar sürətli və qısa şəkildə həyata keçirilmişdi. Həmçinin, vəkillər onu da iddia edir ki, onların vəkillikdən xaric edilməsindəki əsas səbəb, onların Vəkillər Kollegiyası haqqında səsəndirdikləri tənqidi fikirlər idi¹⁶⁸.

¹⁶⁷ BHK Əlaif Həsənovun 23 iyun 2016-cı ildə keçirilən məhkəmə iclasında iştirak etdi.

¹⁶⁸ İnsan Hüquqları Evi, Azərbaycan Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında QHT Hesabatı, dekabr 2015, http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CCPR/Shared%20Documents/AZE/INT_CCPR_ICO_AZE_22692_E.pdf, səh. 20.

Osman Kazimov

Bir çox tanınmış siyasi liderləri məhkəmədə təmsil etmiş Osman Kazimov barəsində 2011-ci ilin may ayında Vəkillər Kollegiyasından çıxarılması barədə qərar qəbul edilmişdir. Baş Prokurorun müavini tərəfindən qaldırılan vəsatət əsasında, Vəkillər Kollegiyası tərəfindən intizam icraatına başlanılmışdır. Şikayətin əsası vəkilin müdafiə etdiyi şəxslərdən birinin dindirilməsi zamanı təhrifə yol verildiyini hesab edərək sənədə imza atmaqdan imtina etməsi olmuşdur. Qanunda belə bir öhdəlik müəyyən edilmədiyi halda, vəkilin inzibati hüquq pozuntusu törətməsi iddiası ilə barəsində Vəkillər Kollegiyasına təqdimat yazılmışdır. Osman Kazimov Vəkillər Kollegiyası tərəfindən istintaq orqanının təqdimatı ilə vəkillikdən xaric edilmişdir. Kazimov Vəkillər Kollegiyasının rəyində uyğun üslubdan istifadə edilmədiyini əsas gətirərək etiraz edir. O, məhkəmə iclası zamanı qərarın uydurma olduğunu, Rəyasət Heyəti tərəfindən də ona qərarın verilmədiyini bildirir¹⁶⁹. Məhkəmə iclasında, Vəkillər Kollegiyasının nümayəndəsi qismində çıxış edən Altay Muradov bildirmişdir ki, dindirmənin protokollarına imza atmaqdan boyun qaçırmaqla, cənab Kazimov "vəkiliyin etik davranış qaydalarını pozmuş və şəxsin müdafiəsindən yayınmışdır". Sənədlərə imza atmamaq müştərinin haqsız yerə ifşasına, ümumilikdə qanuni bir hərəkət hesab olunaraq, müdafiə etdiyi şəxsin hüquqlarının zərər görməməsinə də xidmət edə bilər. Sözügedən hal, Vəkillər Kollegiyasının və məhkəmənin vəkilin öz müştərisinin maraqlarını ən yüksək səviyyədə müdafiə etmə öhdəliyinə zidd olan belə bir mövqedən çıxış etməsi təəccüblüdür¹⁷⁰.

Aslan İsmayılov

Tanınmış hüquqşünas, eyni zamanda Azərbaycanda məhkəmə sisteminin tənqidçisi, Aslan İsmayılov 10 sentyabr 2013-cü il tarixində Nərimanov Rayon Məhkəməsinin qərarı ilə Vəkillər Kollegiyasında xaric edilmişdir. Bu qərar Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyətinin vəkilin fəaliyyətinin dayandırılması ilə bağlı 8 may 2013-cü il tarixli qərarından və rayon məhkəməsinə müraciətindən sonra çıxarılmışdır. Növbəti gün, onun sahibi olduğu "Aslan və Partnyorları" hüquq firmasının bağlanması barədə qərar qəbul edilmişdir. Aslan İsmayılovun vəkillikdən uzaqlaşdırılması Səbail Rayon Məhkəməsinin hakimi Elnur Həsənovun şikayəti əsasında həyata keçirilmişdi. Hakimin şikayətinə əsasən, Aslan İsmayılov onu "təhqir" etmişdi. Bundan bir müddət əvvəl, Aslan İsmayılov sözügedən hakimin hərəkətindən Ədliyyə Nazirliyinə şikayət edərək onu qərəzli olmaqda günahlandırmışdır¹⁷¹.

Xalid Bağırov

Tanınmış insan hüquqları müdafiəçisi, Xalid Bağırovun vəkil statusu 10 dekabr 2014-cü il tarixində müvafiq vəkil geyimi geyinmədiyinə, məhkəmə zalında uyğun olmayan ifadələr işlətdiyinə və vəkillərin davranış qaydalarına uyğun olmayan davranışlar göstərdiyi iddiası ilə dayandırılıb. Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyətinin müraciəti əsasında 10 iyul 2015-ci il tarixində Nizami Rayon Məhkəməsi Xalid Bağırovun vəkillik fəaliyyətinə son verilməsi haqqında qərar çıxardı. Şikayət Xalid Bağırovun müdafiə etdiyi şəxslərdən biri İlqar Məmmədova qarşı çıxarılmış məhkəmə qərarının ədalətli olub-olmamasını sorğulayarkən vəkil etikasını pozduğu iddiası ilə Şəki Rayon Məhkəməsi tərəfindən göndərilmişdi.

¹⁶⁹ Osman Kazimovun vəkillik statusu 2011-ci ilin iyul ayında bərpa edildi.

¹⁷⁰ *Vəkillərin Rolu Haqqında Əsas Prinsiplər*, sit., prinsip 13(b).

¹⁷¹ Məhkəmə Aslan İsmayılovun vəkil statusunu ləğv edib, <http://www.eng.kavkaz-uzel.eu/articles/25739/>.

İlqar Məmmədov kütləvi ixtişaşə səslemə ittihamı ilə 2013-cü ildə həbs olunmuşdur¹⁷². BHK İntizam Komissiyasının Xəlid Bağirovla bağlı iclasında iştirak etmiş və 13 iyul 2015-ci il bəyanatında Bağirovun "vəkillikdən çıxarılmasını onun yüksək nüfuzlu işlərdə, xüsusən insan hüquqları müdafiəçilərini təmsil etməsi ilə əlaqələndirmişdir"¹⁷³.

Müzəffər Baxışov

Müzəffər Baxışovun vəkillik fəaliyyəti Ali Məhkəmənin hakimi Tatyana Qoldmanın şikayəti əsasında, 1 aprel 2016-cı il tarixində Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyətinin qərarı ilə dayandırılıb. Onun vəkillikdən xaric edilməsi 2016-cı ilin may ayında Nərimanov Rayon Məhkəməsi tərəfindən təsdiqləndi. Şikayətdə iddia olunurdu ki, Müzəffər Baxışov vəkillərin davranış qaydaları haqqında normaları pozaraq, Ali Məhkəmənin iclasında hakimə və məhkəmə çalışanlarına qarşı "hörmətsizlik" nümayiş etdirib.

Müzəffər Baxışov iddiaları doğru hesab etməyib və qərarın çıxarılmasına səbəb kimi onun 17 noyabr 2015-ci il tarixində moderatör.az saytına verdiyi müsahibəsində məhkəmə sistemində olan qanunsuzluqları dilə gətirməsini və Ali Məhkəmənin hakimi Ramiz Rzayevi tənqid etməsini göstərir.

Müzəffər Baxışov iddia edir ki, İntizam Komissiyasının iclasında ona hüquqları düzgün izah edilməmişdir. O, sözügedən Ali Məhkəmənin məhkəmə iclasına dair vacib hesab edilən məhkəmə qeydlərinin olduğunu yalnız İntizam Komissiyasının iclasında söyləyə bilmişdir. BHK bundan əvvəl Müzəffər Baxışovun Kollegiya üzvlüyündən xaric edilməsini onun ifadə azadlığını pozması ilə bağlı bəyanat da səsəndirmişdir¹⁷⁴.

Elçin Namazov

16 sentyabr 2011-ci ildə, Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti İntizam Komissiyasının çıxardığı rəy əsasında Elçin Namazovun vəkillikdən uzaqlaşdırılması barədə qərar qəbul edib. İntizam Komissiyasının rəyində bildirilirdi ki, E. Namazov Nəsimi Rayon Məhkəməsinin iclasında etik davranış qaydalarını pozub. Komissiya bu rəyi hakim Şahin Abdullayevin vəkili cəzalandırılması üçün Vəkillər Kollegiyasına göndərdiyi qərar əsasında çıxarıb. Hakim qərarında göstərib ki, vəkili məhkəməyə hörmətsizlik edərək vəkili etikasını pozub. Elçin Namazov iddia edir ki Rəyasət Heyətinin onun işi ilə bağlı iclasında, Rəyasət Heyəti məhkəmə qeydlərinə və hakimnin iddiasına əsaslanıb və qərar yalnız bu əsaslarla çıxarılıb. E. Namazov onu da bildirmişdi ki, məhkəmə qeydləri dəqiq deyildi və qərar dəyişdirilmişdi. İntizam Komissiyasının iclasında vəkili vəsatət verərək məhkəmə iclasında iştirak edən digər vəkillərin də iştirakının təmin edilməsini istəsə də, Komissiya bundan imtina etmişdir. Elçin Namazov vəkillikdən xaric edilmə ilə bağlı Komissiyanın rəyinin və ardından Rəyasət Heyətinin qərarının, məhkəmə qeydlərinə və vəkili etikasını pozaraq məhkəməyə hörmətsizlik etdiyi iddiası ilə hakim tərəfindən çıxarılan qərar əsasında verildiyini iddia etmişdi¹⁷⁵.

¹⁷² Azərbaycan: vəkillikdən çıxarılma vəkillərin müstəqilliyini şübhə altına alır, <http://www.icj.org/azerbaijan-disbarment-of-a-lawyer-undermines-independence-of-the-legal-profession-2/>.

¹⁷³ *Ibid.*

¹⁷⁴ BHK vəkillikdən xaric edilmə hallarında ifadə azadlığına hörmətlə yanaşılmasına çağırır, <http://www.icj.org/azerbaijan-icj-calls-for-respect-of-lawyers-freedom-of-expression-in-disbarment-case/>.

¹⁷⁵ Protectiononline, İnsan Hüquqları Müdafiəçisi Elçin Namazov; Vəkillikdən Xaric edildi və Həbs Təhlükəsi Altındadır, 9 oktyabr 2011, <http://protectionline.org/2011/10/09/elchin-namazov-human-rights-defender-lawyer-disbarred-and-facing-imprisonment/>.

Şəfiqə Nağıyeva

Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyəti üzvünün verdiyi məlumatlara əsasən Kollegiyaya daxil olan "çox saylı şikayətlər" əsasında vəkil Şəfiqə Nağıyevanın vəkillik fəaliyyəti 21 iyul 2016-cı il tarixli Rəyasət Heyətinin qərarı ilə dayandırılıb. Həmçinin iddia olunur ki, Ş. Nağıyeva "çalışdığı hüquq məsləhətxanasında bir çox hüquq pozuntularına yol vermişdi"¹⁷⁶. Şəfiqə Nağıyeva isə öz növbəsində iddia edir ki, o Rəyasət Heyətinin iclasına çağırılmayıb və vəkillik fəaliyyətinin dayandırılması ilə bağlı qərarı xəbər saytlarından öyrənib. Vəkilin müəyyən müddət səhhətindəki problemlər ucbatından xəstəxanada olması və üzrlü səbəblərdən iclasda iştirak edə bilməməsinə baxmayaraq, qərar onun iştirakı olmadan çıxarılıb¹⁷⁷.

Yalçın İmanov

2007-ci ildən etibarən Vəkillər Kollegiyasının üzvü olan Yalçın İmanov, Xədicə İsmayılova da daxil olmaqla, bir sıra yüksək nüfuzlu müxalifətçilərin işlərində müdafiəçi qismində çıxış etmişdir. 12 fevral 2016-cı ildə, İmanov barəsində "etik olmayan" davranışlar göstərdiyi üçün intizam tədbiri görülməsi ilə bağlı Nərimanov Rayon Məhkəməsinin hakimi tərəfindən şikayət göndərilmişdi¹⁷⁸. Bu hesabatın hazırlanması dövründə Yalçın İmanova qarşı intizam tədbiri görülməmişdir, lakin bundan sonra vəkilə qarşı qaldırılacaq hər hansı intizam icraatı ona qarşı zorakılıq kimi qiymətləndirilməyə əsas verə bilər.

Vəkillərin müstəqil fəaliyyətinə digər vasitələrlə müdaxilələr

Azərbaycanda vəkillər onlara qarşı tətbiq olunan cinayət və inzibati icraatlarla yanaşı, öz fəaliyyətlərində bir sıra digər müdaxilələrə və təzyiqlərə də məruz qalırlar. Vəkillər Aslan İsmayılovun timsalında olduğu kimi, fiziki zorakılığa və ya hədə-qorxulara məruz qala bilərlər. Aslan İsmayılov 2013-ci ilin may ayında Baş Mütəşəkkil Cinayətkarlığa Qarşı Mübarizə idarəsinə çağırılmış, orada ona hədə-qorxu gəlinmiş və fiziki zorakılığa məruz qalmışdı. İdarədə ona bildirilmişdi ki, bu ona sadəcə "xəbərdarlıq" xarakteri daşıyırdı.

Vəkillər eyni zamanda ölkədən çıxmağa qadağa və ya aktivlərin dondurulması kimi qadağalarla inzibati tənbeh tədbirlərinə də məruz qala bilərlər. Belə ki, Demokratiya və İnsan Hüquqları Resurs Mərkəzinin rəhbəri Əsabəli Mustafayevin ölkədən çıxışına qadağa qoyulmasını göstərmək olar. 8 iyul 2016-cı il tarixində Sumqayıt İnzibati-İqtisadi Məhkəməsi 2 sayılı Regional Vergi Departamentinin Əsabəli Mustafayevin ölkədən çıxışına qadağa qoyulması ilə bağlı müraciətini təmin etdi. Vəkili isə iddia edir ki, bu qadağa, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin Azərbaycanla bağlı onun göndərdiyi 13 iş üzrə çıxardığı qərarlarla əlaqəlidir¹⁷⁹. AİHM-nin qərarlarının dərcindən sonra, hüquqşünas dərhal növbəti gün Sumqayıt Şəhər Məhkəməsinə çağırıldı.

¹⁷⁶ Report İnformasiya Agentliyi, Məşhur vəkilin fəaliyyəti dayandırılıb, onunla bağlı Baş Prokurorluğa müraciət göndərilib, <http://report.az/hadise/meshur-vekilin-fealiyyeti-dayandirilib-onunla-baglibas-prokurorluga-muraciet-gonderilib/>.

¹⁷⁷ Şəfiqə Nağıyeva Kollegiyadan çıxarıldı—Şok ittiham, <http://www.qafqazinfo.az/kriminal-5/sefiqenagiyeva-kollegiyadan-cixarildi-sok-ittiham-154520>.

¹⁷⁸ DİHM, Azərbaycan: İdman üçün Hüquqlar: Digər insan hüquqları müdafiəçisi Azərbaycanda vəkildən xaric edilmə təhlükəsi altındadır, <https://www.fidh.org/en/issues/human-rights-defenders/azerbaijan-sport-for-rights-another-human-rights-lawyer-at-risk-of>.

¹⁷⁹ Əsabəli Mustafayev: Məhkəmə qərarı mənim AİHM-də müvəffəqiyyət qazandığım işlərlə əlaqədardır, <http://www.contact.az/docs/2016/Social/070100160843en.htm#.V9-HhJCKRjd>.

Bəzi hallarda, vəkillər qanunvericiliyə uyğun olaraq təmsil etdikləri işlərdən qanunsuz olaraq uzaqlaşdırılır¹⁸⁰. Bu cür addımın atılmasında əsas məqsəd vəkillərin müdafiə etdikləri işlərdə şahid qismində göstərilməsi olmuşdur. Məsələn, 30 sentyabr 2014-cü ildə, Anar Qasımlı, Fariz Namazlı və Əlaif Həsənov İntiqam Əliyevin işindən (bax yuxarı) vəkil kimi uzaqlaşdırılmış və əsas olaraq da onların iş materiallarına şahid qismində əlavə olunması göstərilmişdir. Eynilə, 12 mart 2015-ci ildə Yalçın İmanov (bax yuxarı) şahid qismində işə daxil edildikdən sonra, Xədicə İsmayılovanın işindən vəkil olaraq uzaqlaşdırıldı. Bu hal iki işdən birində vəkil şahid qismində dindirilməli olduqda işlərin eyni icraatda birləşdirilməsindən sonra yarana biləcək maraqların toqquşmasının qarşısının alınması məqsədilə həyata keçirilmişdi. Lakin, vəkillərin bilərəkdən işlərə şahid qismində daxil edilməsi və onların müdafiədən uzaqlaşdırılması vəkillərin rolu üzrə beynəlxalq standartlara, xüsusilə vəkil və müştəri arasında konfidensiallıq prinsipinin qorunmasına ziddir¹⁸¹.

Nəticə

Uyğun olmayan və qanunsuz intizam icraatlarının tətbiqi

Yuxarıda sadalanan işlərdən də aydın olur ki, intizam və cinayət icraatları vəkil peşəsinin müstəqil şəkildə icra edilməsinə zidd olaraq tətbiq edilir. Bu tədbirlər vəkillərin öz vəzifələrini həyata keçirməsinə cavab olaraq və ya təzyiq vasitəsi kimi həyata keçirilmiş, eləcə də beynəlxalq standartlara zidd olaraq təmsil etdikləri şəxslər ilə eyniləşdirilməsinə səbəb olmuşdur. Buradan aydın olur ki, vəkillər bir çox hallarda haqsız yerə, müştərini inamla müdafiə etdiyinə və insan hüquqlarını qoruduğuna görə hədəf olaraq seçilmişdir. Digər hallarda isə, vəkillər sadəcə ifadə azadlığını reallaşdırdıqlarına görə sanksiyalara məruz qalmışlar. Qərəzli şəkildə tətbiq edilən intizam tədbirləri vəkillərin öz peşələrini müstəqil şəkildə həyata keçirmələrinə maneə olur. Bu, Vəkillər Kollegiyasını vəkillik fəaliyyətini qoruyan və tənzimləyən orqandan, insan hüquqlarını qoruyan vəkillərə qarşı təzyiq alətinə çevrilən bir qurum vəziyyətinə gətirib çıxarır. Vəkillər Kollegiyasının intizam icraatlarının tətbiqindəki rolu xüsusilə narahatlıq doğurur. Belə ki, Kollegiya, intizam tədbirləri vasitəsi ilə, müştərilərinin layiqli müdafiəsi üçün həyata keçirməli olan vacib hərəkətlər kimi yerinə yetirən ən səriştəli üzvlərinin aradan götürülməsində yardımçı rol oynayır.

Bununla əlaqədar, BHK qeyd etmək istərdi ki, vəkillərin vəzifəsi müştərilərinin maraqlarını əzmlə müdafiə etməkdən və lazım gəldikdə, çəkişmə prosesi zamanı sərt sözlər və arqumentlər səsləndirməkdən qaçmamaqdır¹⁸². Avropa Hakimləri Məşvərət Şurası tərəfindən 13–15 noyabr 2013-cü il tarixində qəbul olunan Avropa Vəkillər və Hüquq Cəmiyyətləri Şurasının vəkillər və hakimlərlə bağlı 16 sayılı rəyində (2013) deyilir ki, “vəkil məhkəməyə qarşı hörmət və nəzakət göstərməli, müdafiə etdikləri şəxslərin maraqlarını öz maraqlarından kənar və ya ona və ya digər şəxsə qarşı yaranacaq nəticələrindən asılı olmadan qorxusuzca və vicdanla müdafiə etməlidirlər. Vəkil bilərəkdən məhkəməyə yalnis və təhrif olunmuş məlumat verməməlidir”.

¹⁸⁰ Misal olaraq, 29 oktyabr 2013-cü ildə Cavad Cavadov və Xalid Bağirov Baş Prokurorluğun qərarı ilə Leyla Yunusun müdafiəsi işindən uzaqlaşdırılmışdı.

¹⁸¹ Digər sənədlərlə yanaşı, bax: *BMT İHŞ Ümumi Şərh* 32, sit., bənd 34; *Vəkillərin Rolu üzrə Əsas Prinsiplər*, sit., prinsiplər 8 və 22.

¹⁸² Bax AİHM, *Nikula Finlandiyaya qarşı*, Ərizə nömrə 31611/96, 21 mart 2002, səh. 54.

İfadə azadlığı ilə bağlı bir sıra işlərdə vəkillərə qarşı tətbiq edilən sanksiyalar həm insan hüquqlarının pozuntusu, həm də idarəetməni və qanunun aliliyini təhlükə altına alır. Vəkillər də, digər fərdlər kimi ifadə azadlığına malikdir və bu hüququ öz peşə fəaliyyətlərini həyata keçirərkən də həyata keçirməlidirlər¹⁸³. Vəkillərin ifadə azadlığının müdafiəsi onların demokratik cəmiyyətdə mühüm əhəmiyyət kəsb edən hüquq, ədalət mühakiməsi və insan hüquqlarının qorunması və təbliği ilə bağlı məsələlər ilə əlaqədar oynadığı mühüm rolunu qoruyur. Vəkillərin Rolu ilə bağlı BMT Əsas Prinsipləri müəyyən edir ki "vəkillər hüquq, ədalət mühakiməsi və insan hüquqlarının qorunması və təbliği ilə bağlı məsələlər ilə əlaqədar ictimai müzakirələrdə iştirak etməlidirlər..." Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi vurğulayır ki, vəkillər ədalət mühakiməsi ilə bağlı ictimaiyyətə müəyyən hədləri keçməmək şərti ilə tənqidi şərhlər verə bilərlər. Bu şərhlər ədalət mühakiməsinin şərəf, ləyaqət, toxunulmazlıq və vicdanlılıq prinsiplərinə əsaslanmalıdır¹⁸⁴. Bütün bunların çərçivəsində, vəkillərin məhkəmə zalında və digər yerlərdə insan hüquqları, ədalət mühakiməsi, məhkəmə sisteminin müstəqilliyi ilə bağlı səsləndirdikləri fikirlərə görə vəkillikdən xaric edilməsi, onların ifadə azadlığının pozuntusu hesab olunmalıdır.

İntizam icraatında prosesual ədalət

Vəkillərin rolu ilə bağlı beynəlxalq standartlara uyğun olaraq, vəkillərə qarşı intizam tədbirləri onların ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnu təmin edən sürətli və ədalətli icraat çərçivəsində həyata keçirilməlidir¹⁸⁵. Vəkillərə qarşı olan icraatlar Azərbaycanın da beynəlxalq öhdəlik daşdığı, AİHK-in 6-cı maddəsi və MSHBP-nin 14-cü maddəsi ilə qorunan ədalətli məhkəmə araşdırması hüququna uyğun olmalıdır. Vəkillərə qarşı intizam icraatı açıq və qanunvericiliklə yaradılmış müstəqil və qərəzsiz məhkəmə tərəfindən baxılmalı və müstəqil məhkəmə baxışına təqdim olunmalıdır¹⁸⁶. İcraat çəkişmə xarakterli olmalı və tərəflərin çəkişmə prinsipinə uyğun olaraq, hər tərəfin bərabər imkanlarla prosesdə iştirak etmək, bir tərəfin digər tərəf qarşısında əlverişsiz vəziyyətə düşməməsi üçün qarşı tərəfin irəli sürdüyü sübut və arqumentlərə qarşılıq vermək imkanını tanımalıdır¹⁸⁷.

Bu prinsiplərə əsasən, vəkillər onlara qarşı irəli sürülən intizam icraatının əsasları, işə aid olan sənədlərlə tanış edilməli; onlara və nümayəndələrinə işin müdafiəsinin hazırlanmasında bərabər imkanlar yaradılmalı¹⁸⁸; və onlara sübutları təqdim etmə imkanı yaradılmaqla, vəkilə qarşı olan iddialara və sübutlara etiraz etmək üçün şahidlərin çağırılmasına şərait yaradılmalıdır¹⁸⁹. Ədalətli məhkəmə araşdırması hüququna çıxış imkanları praktik və səmərəli olmalıdır. Bu imkan tələb edir ki, məhkəmələr işlərə müvafiq qaydada baxmalı və hər iki tərəfin təqdim etdiyi sübutlar və təqdimatları lazımi qaydada nəzərə almalıdırlar¹⁹⁰. Nəhayət, ədalətli məhkəmə araşdırması hüququna əsasən, qərar

¹⁸³ MSHBP, maddə 19; AİHK, maddə 10.

¹⁸⁴ AİHM, *Morice Fransaya qarşı*, Ərizə nömrə 29369/10, 23 aprel 2015, bəndlər 132–139.

¹⁸⁵ *Vəkillərin Rolu Haqqında Əsas Prinsiplər*, sit., prinsip 27.

¹⁸⁶ *Ibid.*, prinsip 28; AİHK, maddə 6; MSHBP, maddə 14.

¹⁸⁷ BMT İHŞ, *Ümumi Şərh 32*, səh. 13; *Dombo Beheer Niderlanda qarşı*, Ərizə nömrə 14448/88, Qərar 27 oktyabr 1993, səh. 33.

¹⁸⁸ AİHM, *Kraçmar və digərləri Çexiyaya qarşı*, Ərizə nömrə 35376/97, Qərar 2 mart 2000, səh. 42.

¹⁸⁹ AİHM, *Dombo Beheer Niderlanda qarşı*, Ərizə nömrə 14448/88, Qərar 27 oktyabr 1993, bəndlər 31–35; Bax ümumilikdə BVA, *Şikayətlərin Yazılması, Saxlanması və İntizam İcraatı barədə Təlimat*, bəndlər 7 və 8.

¹⁹⁰ AİHM, *Perez Fransaya qarşı*, Ərizə nömrə 47287/99, Qərar 12 fevral 2004, səh. 80.

əsaslandırılmış şəkildə, işə aid bütün məsələlər müvafiq qaydada nəzərdən keçirilərək verilməlidir¹⁹¹.

Yuxarıda adı çəkilən ayrı-ayrı işlərdən də görmək olur ki, İntizam Komissiyası və Vəkillərin Rəyasət Heyətinin tətbiq etdiyi intizam icraatı təcrübədə ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnu ehtiva edən beynəlxalq standartlara cavab vermir. Xüsusi olaraq, digər narahat edici məqamlardan biri vəkillikdən xaric edilən vəkillərin iclas barədə xəbərdarlıq edilməməsi və bu sahədə onların Vəkillər Kollegiyasına məxsus lazımi sənədlərə çıxışının məhdudlaşdırılmasıdır. Tərəflərin çəkişmə prinsipinin pozulması bu məsələdə ayrı bir mövzu olaraq qalır. Digər bir məqam isə vəkillərə sonradan məhkəmələrə şikayət etmək imkanı yaradan Rəyasət Heyətinin qərarının verilməməsidir.

Vəkillik fəaliyyətinə xitam verilməsi ilə bağlı baş verən son hallardan da aydın olur ki, yüksək nüfuzlu və ya siyasi həssaslıq tələb edən işlər qarşısında Vəkillər Kollegiyası öz üzvlərini hədə-qorxular və təzyiqlərdən qorumaq iqtidarında olmur və ya buna istəksiz yanaşır. Siyasi liderləri, siyasi fəal şəxsləri və ya insan hüquqları müdafiəçilərini müdafiə edən vəkillərə qarşı intizam icraatı əslində cəza aləti rolunu oynayır. Bundan əlavə, qanunsuz verilən qərarlardan şikayətlər zamanı məhkəmələr vəkilliyin müstəqilliyini təhlükə altına qoyaraq, səmərəli yoxlama mexanizmi qismində çıxış etmədiyi üçün bu kimi işlərdə intizam icraatı prosesin ədalətli şəkildə həyata keçiriləcəyini şübhə altına alır.

¹⁹¹ AİHM, *Boldea Rumıniyaya qarşı*, Ərizə nömrə 19997/02, 15 fevral 2007, səh. 29; AHiM, *Helle Finlandiayay qarşı*, 19 dekabr 1997, Hesabatlar 1997-VIII, səh. 2930, bənd 60.

V FƏSİL: Nəticə və tövsiyələr

Azərbaycanda özünü idarə edən vəkil peşəsi çox yeni bir sahə olsa da, bu sahə nəzərə çarpacaq dərəcədə inkişafdan geri qalmış və nəticədə vəkillərin kollektiv şəkildə ölkədə ədalət mühakiməsinin optimallaşdırılması üçün vəkillik peşəsinin səmərəli idarəetməsinə nail ola bilməmişdir. Bu geriliyə, həmçinin, vəkillərin məhkəmə sistemi vasitəsilə insan hüquqlarının müdafiəsində lazımi rol oynaya bilməməsi də daxildir. Ölkədə ədalətə çıxış imkanını məhdudlaşdıran və insan hüquqlarının səmərəli müdafiəsinə maneə olan vəkillərin say azlığı amili Vəkillər Kollegiyasının institusional zəifliyinin kəskin formada göstəricisidir. Vəkillər Kollegiyasının çətin bir mühitdə fəaliyyət göstərməsi doğru olsa da, qəbul etmək lazımdır ki, Kollegiyanın daxili problemləri və çatışmazlıqları uzun illər ərzində onun müstəqilliyini sarsıtmışdır. Vəkillər Kollegiyasının rəhbərliyi vəkillik peşəsinin müdafiəsi üçün mübarizə aparmamış, institusional zəifliyini gücləndirmək və məhkəmə sistemində digər tərəf müqabilləri ilə bərabər şərtlərdə fəaliyyət göstərmək üçün ambisiyalara malik olmamışdır.

Praktikada, Vəkillər Kollegiyası onun tənzimləyən qanunvericilik bazasının əsas elementlərini yerinə yetirməyərək, seçkili orqanlarına üzvlərin seçilməsini vaxtında keçirməmiş, və ya vəkillik peşəsinin tənzimlənməsi ilə əlaqədar lazımi sənədləri qəbul etməmişdir. Bir çox ölkələrdən fərqli olaraq, Azərbaycanda özünü tənzimləyən Vəkillər Kollegiyası mövcuddur, lakin Kollegiya özünüidarəçiliyə məxsus alətlərdən yetərinə istifadə etməkdə çətinlik çəkir.

Ümumiyyətlə, vəkillik peşəsinin müstəqilliyini qorumaq və yüksək etik davranış standartlarını təmin etmək üçün təsis edilmiş, və vəkillərin müstəqil özünü idarə edən institutu olan Vəkillər Kollegiyasının rolu hal hazırda qənaətbəxş deyildir. Hazırkı Vəkillər Kollegiyası əksər hallarda bürokratik şəkildə fəaliyyət göstərərək öz üzvlərinin maraqlarını qorumur. Büdcənin şəffaflığı, Kollegiya üzvləri qarşısında cavabdehliyi, vəkillərin demokratik iştirakı və vəkillərin onlara qarşı edilən zorakılıq və təqiblərdən müdafiəsi sahəsində ciddi çətinliklər mövcuddur. Vəkillər Kollegiyası bu cür mühitdə fəaliyyət göstərərək, vəkillərin müstəqilliyini müdafiə etmək əvəzinə onların müstəqilliyinə təzyiq göstərir.

Vacib məsələlərdən biri kimin və necə vəkil statusu əldə etməsidir. İxtisas Komissiyasının bütövlükdə vəkillərdən ibarət olmaması və belə bir tələbinin qoyulmaması, müstəqil ixtisas seçimlərinin keçirilməsinin qarşısını alır. İxtisasa yiyələnmə prosesi daha güclü, şəffaf və sistemli bir yanaşma tələb edir. 1999-cu ildə Vəkillər və Vəkilli Fəaliyyəti haqqında Qanunun qəbulundan bugünədək İxtisas Komissiyasının yaradılmasının son nəticəsi ölkədə əsaslı şəkildə vəkil çatışmazlığı şəklində təzahür etmişdir. İxtisas imtahanları özü-özlüyündə namizədlərin qiymətləndirilməsində obyektiv qiymətləndirmə meyarlarının olmamasından və onların qərəzli tətbiqindən dolayı əziyyət çəkir. İxtisas Komissiyasının üzvləri və namizədlər üçün müvafiq qaydaların və təlimatların qəbulu geniş mənada ixtisas imtahanı prosesində obyektivliyi və ədaləti təmin edəcəkdir.

İntizam icraatı xüsusən vəkillik peşəsinin zəif nöqtəsidir. Vəkillərə qarşı qaldırılan bir çox yeni intizam icraatları Kollegiya daxilində yetərli müstəqilliyin və ya müvafiq prosedurların olmaması barədə narahatlıq yaradır. Eyni zamanda, intizam tədbirləri qərəzli olaraq, insan hüquqlarını müdafiə edən və ya siyasi məsələlərdə təmsilçilik edən vəkillərə qarşı təzyiq aləti kimi istifadə olunur. Etik Davranış Qaydalarının reallıqda müstəqil vəkillərə qarşı hansı məqsədlə tətbiq olunması şübhələrə səbəb olur: Kodeks həmin vəkillərin öz müştərilərinə qarşı

əzmlı, vicdanlı və prinsipial olmasını və onların insan hüquqları pozuntularını ictimaiyyətə çatdırmaqla insan hüquqları pozuntularını aradan qaldırmaq məqsədilə istifadə edilir: və ya həmin Kodeks *de facto* vəkillərin etik davranışı ilə bağlı beynəlxalq standartlara cavab verən vəkillərin hərəkətlərinə qarşı cəza aləti olaraq istifadə edilir. Vəkillər Kollegiyasının hansı mövqedən çıxış etməsinin, onun vəkillik peşəsinin formalaşmasında və ədalət mühakiməsinin və insan hüquqlarının müdafiəsində səmərəli və ədalətli alət kimi xidmətinə təsiri olacaqdır.

Tövsiyələr

Beynəlxalq Hüquqşünaslar Komissiyası, hazırladığı hesabatın nəticələrinə əsasən Vəkillər Kollegiyası və müvafiq dövlət orqanlarına aşağıdakı addımları atmağı tövsiyə edir:

Vəkillərə qarşı təzyiqlər

- Bütün dövlətin qurumları — icra, qanunverici, məhkəmə və digər dövlət qurumları — tərəfindən vəkillərin rolu və müstəqilliyinə hörmətlə yanaşılmalıdır. Heç bir icraedici və ya məhkəmə orqanı vəkillərə beynəlxalq səviyyədə tanınan peşə vəzifələri, standartları və etikası çərçivəsində etdiyi hərəkətlərə görə cinayət, inzibati, iqtisadi və ya digər sanksiyalar tətbiq etməməli və ya onlara bu barədə hədə-qorxu gəlməməlidir.
- Vəkillərin müştərilərini təmsil etmə vəzifəsi hörmətlə qarşılanmalıdır; vəkillər, siyasi mövqeyi hökumətlə ziddiyət təşkil edən şəxsləri təmsil edərkən, onlarla və ya onların törətdikləri işlərlə eyniləşdirilməməlidirlər.
- Hökumətin icraedici orqanları Vəkillər Kollegiyası və vəkillər ilə qarşılıqlı məsləhətləşmə və əməkdaşlıq etməli və onların hər hansı hədə-qorxu, maneə, təqib və ya digər müdaxilələrdən qorunması üçün vacib addımlar atmalıdırlar.

Vəkillər Kollegiyasının müstəqilliyi və rolu

- Vəkillər Kollegiyası vəkillik peşəsinin idarə edilməsindəki rolunu bir daha nəzərdən keçirməlidir. Kollegiya məsləhətləşmə yolu ilə, vəkillərin müstəqilliyi prinsipinə və vəkillik peşəsinin də yüksək standartlarına əsaslanmaqla, vəkillərin hədə-qorxu, maneə, təcavüz və ya digər müdaxilələrdən qorunması və üzvlərinin demokratik qaydalarla iştirakının təmin edilməsi üçün daxili islahatlar keçirməlidir. Bu proses Kollegiyanın üzvlərinin, digər yerli və beynəlxalq iştirakçılar da daxil olmaqla, ekspertlər, akademiklər, məhkəmə və Ədliyyə Nazirliyi üzvlərinin, həmçinin ədliyyə sistemində çalışan digər mütəxəssislər, insan hüquqları, ədalət mühakiməsi sahəsində fəaliyyət göstərən yerli və beynəlxalq vətəndaş cəmiyyəti və beynəlxalq təşkilatların üzvlərinin iştirakı ilə həyata keçirilməlidir.
- Vəkillər Kollegiyası öz üzvləri və ictimaiyyət qarşısında şəffaflığı artırmalıdır. Bunun üçün, səmərəli şəkildə fəaliyyət göstərən İnternet səhifəsinin yaradılması və oraya Vəkillər Kollegiyasının işi, vəkilliyin tənzimlənməsi, ixtisas və intibati icraat haqqında qaydaların, Kollegiyanın fəaliyyəti haqqında hesabatların və üzvlər üçün standartlar və prosedurlar haqqında vacib əhəmiyyət kəsb edən sənədlər yerləşdirilməlidir.
- Vəkillər Kollegiyası vəkillik peşəsinin və ixtisasa yiyələnmə prosesinin təbliği vasitəsilə, Azərbaycanın bütün regionlarında insan hüquqlarının

pozuntusu halı baş verərsə ədalətə çatımlılıq prinsipini və səmərəli müdafiə vasitələrinə çıxış hüququnu rəhbər tutaraq hüquqi xidmət göstərən kifayət qədər vəkilin fəaliyyət göstərməsini təmin etməlidir. Həmçinin, Kollegiya vəkillərin ədalətli məhkəmə araşdırması hüququna uyğun olaraq cinayət işlərində müstəqil və səmərəli hüquqi xidmətlər göstərməsini təmin etməlidir.

- Vəkillər və Vəkillik Fəaliyyəti haqqında Qanuna əsasən Vəkillər Kollegiyasının seçkili orqanlarına seçkilər vaxtlı-vaxtında keçirilməlidir; Heç bir seçkili vəzifə qanunda nəzərdə tutulduğu müddətdən çox davam edə bilməz.
- Qanunun tələbinə əsasən Ümumi Yığıncaq və Konfrans kimi keçirilməsi vacib iclasların legitimliyini şübhə altına almamaq üçün bu cür tədbirlərin vaxtında keçirilməsinə xüsusi diqqət edilməlidir.
- Vəkillər Kollegiyası və onun orqanları vəkillik peşəsinin idarə edilməsi üçün qanuna uyğun olaraq, zəruri olan bütün qaydaları və prosedurları qəbul etməlidirlər; Bu qaydalar və prosedurlar hər kəsin əldə edə biləcəyi şəkildə olub, vəkillərin rolu ilə bağlı beynəlxalq hüquqa və standartlara uyğun olmalıdır.

Vəkillik peşəsinə başlama

- İxtisas Komissiyasının institusional müstəqilliyini təmin etmək üçün Komissiyanı tənzimləyən qanunvericilik bazasında islahatlar edilməlidir; İxtisas Komissiyasını üzvlərinin hamısının vəkil olmadığını nəzərə alaraq, beynəlxalq standartlara əsasən, onun bütün üzvləri Vəkillər Kollegiyasının üzvlərindən seçilməlidir.
- Xüsusi olaraq ixtisas imtahanları üçün nəzərdə tutulmuş qaydalar və təlimatlar təkmilləşdirilməli və ictimaiyyət üçün əlçatan edilməlidir. Eyni zamanda, imtahanların keçirilmə qaydası təkmilləşdirilməli və idarəetmədə ayrı-seçkiliyə yol verilmədən yüksək səriştə göstərən namizədlərin Kollegiyaya daxil olmasına imkan yaradılmalıdır. İxtisas Komissiyasının üzvləri imtahanların keçirilməsində bu qaydalara ciddi şəkildə riayət etməlidirlər. İmtahanlar ədalətli və obyektivliyi şübhə doğurmayan, etibarlı və şəffaf formada keçirilməlidir.
- Namizədlərin qiymətləndirilməsi sistemi təkmilləşdirilməlidir. Bu qaydalar həm vəkillərin, həm də vəkilliyə namizədlərin imtahanı keçmək üçün hansı bilik və bacarıqlara sahib olmalarına dair məlumatlandırmağa xidmət etməlidir.

İntizam icraatı

- İntizam icraatı ədalətli, obyektiv və Azərbaycanda vəkillərin müstəqilliyini müdafiə etmə məqsədi güdməlidir; yüksək peşəkarlıq standartlarının, bütövlüyük və vəkillərin müstəqilliyinin təmin edilməsindən başqa digər məqsədlərə xidmət edən intizam icraatı istisna edilməlidir.
- İntizam orqanları vəkillərin intizam icraatına səbəb ola biləcək etik olmayan davranış formalarının və vəkillikdən çıxarılmaya səbəb olan əsasların aydın təlimatlarını özündə ehtiva edən standartları təkmilləşdirməlidir. Bu standartlar beynəlxalq hüquq və standartlara uyğun olmalı və praktikiada qəti şəkildə tətbiq edilməlidir.
- İntizam icraatına məruz qalan vəkillərin prosessual hüquqları tərəflərin bərabər çəkişmə prinsipi əsasında, həmin vəkilin təqdimatlarını nəzərə

alan faktların qərəzsiz və müstəqil qiymətləndirilməsi vasitəsilə təmin edilməlidir. Vəkillərin işdə iştiraklarını təmin etmək və müdafiələrinə kifayət qədər hazırlanmaları üçün, onlar barələrində çıxarılacaq işin iclası barədə vaxtında məlumatlandırılmalıdırlar.

- İntizam sanksiyalarının tətbiqini təmin edən qərarlar əsaslandırılmalı və apellyasiya orqanları tərəfindən ətraflı öyrənilməsi və Etik Davranış Kodusunun təkmilləşdirilmiş şəkildə tətbiqi barədə məlumat verilməsi üçün ictimaiyyətə açıq olmalıdır.

BHK Komissiya Üzvləri

Noyabr 2016-cı il (yenilənmiş siyahı üçün www.icj.org/commission ünvanına müraciət etməyinizi xahiş edirik)

Prezident:

Cənab Prof. Naycl Rodli, Birləşmiş Krallıq

Vitse -Prezident:

Prof. Robert Goldman, Amerika Birləşmiş Ştatları
Hakim Mişel Rive, Kanada

İcraedici Komitə:

Prof. Karlos Ayala, Venesuela
Hakim Azhar Kaçalia, Cənubi Afrika
Hakim Radmila Diçic, Serbiya
Prof. Cenny E. Goldşmit, Niderland
Xanım İmrana Cəlal, Fici
Xanım Hina Cilani, Pakistan
Cənab Belisariu dus Santus Junior, Braziliya

Növbətçi İcraedici Komitə:

Prof. Endryu Klapam, Birləşmiş Krallıq
Prof. Marko Sassoli, İsveçrə
Hakim Stefan Treksel, İsveçrə

Digər Komissiya Üzvləri:

Prof. Kyon-Van An, Koreya Respublikası
Hakim Adolfo Azkuna, Filippin
Cənab Məhəmməd Əl-Hassani, Suriya
Dr. Katerina de Albukerke, Portuqaliya
Cənab Əbdüləziz Benzakur, Mərakeş
Hakim İan Binni, Kanada
Cənab Hakim Nikolas Bratsa, Birləşmiş Krallıq
Prof. Migel Karbonel, Meksika
Hakim Moses Çinhengo, Zimbabve
Hakim Elizabet İvat, Avstraliya
Canab Roberto Garreton, Çili
Prof. Mihelo Hansungule, Zambiya
Xanım Gulnora İşanxanova, Özbəkistan
Cənab Şavan Cabarin, Fələstin
Hakim Kaltum Kennou, Tunis
Prof. Devid Kretsmer, İsrail
Prof. Sezar Landa, Peru
Hakim Ketil Lund, Norveç

Hakim Kinisil Mabuza, Svazilənd
Hakim Xose Antonio Martin Payin, İspaniya
Hakim Çarlz Mkandavayr, Malavi
Canab Katurima M'İnoti, Keniya
Hakim İvon Mokgoro, Cənubi Afrika
Hakim Sanci Monageng, Botsvana
Hakim Tamara Morsçakova, Rusiya
Xanım Karinna Moskalenko, Rusiya
Hakim Egbert Mayyer, Niderland
Hakim Con Lorens O'Mili, Avstraliya
Hakim Fatsah Ogerguz, Əlcəzair
Dr. Yarna Petman, Finlandiya
Prof. Monika Pinto, Argentina
Prof. Viktor Rodrigez Ressia, Kosta Rika
Hakim Acit Prakaş Şah, Hindistan
Canab Raci Surani, Fələstin
Hakim Filip Teksye, Fransa
Prof. Rodrigo Uprimni Yepes, Kolumbiya

ISBN 978-92-9037-244-8

**International
Commission
of Jurists**

P.O. Box 91
Rue des Bains 33
CH 1211 Geneva 8
Switzerland

t +41 22 979 38 00

f +41 22 979 38 01

www.icj.org